

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการสังเคราะห์บทความพหุศาสตร์เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้
สัญญาเลขที่ ORG67OI007

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สทวรรษญ์ พลหาญ และคณะ

ธันวาคม 2567

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการสังเคราะห์บทความพหุศาสตร์เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้

คณะผู้วิจัย	สังกัด
1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สวรชัย พลหาญ	คณะวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อมสิน จตุพร	คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ แสงอรุณ	โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
4. รองศาสตราจารย์ ดร.อนุชาติ พวงสำลี	โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
5. รองศาสตราจารย์ ดร.สิทธิชัย วิชัยดิษฐ์	คณะวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
6. นายบัณฑิต ศิริรักษ์โสภณ	โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
7. นางสาวณิชา พิทยาพงศกร	นักวิชาการอิสระ
ผู้ประสานงานวิจัย	
8. นางสาวมัลลิกา อินคาอิจิ	คณะวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
9. นางสาวเวธกา แสงนิล	คณะวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สำหรับ สกสว. ใช้เพื่อการส่งเสริม สนับสนุน ขับเคลื่อนระบบ ววน.
(ความคิดเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกสว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

สารบัญ

	หน้า
สารบัญตาราง	ข
สารบัญภาพ	ข
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร (Executive Summary)	ค
บทคัดย่อ (Abstract)	จ
บทที่ 1 : บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ	1
1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ	4
1.3 แนวทางการดำเนินโครงการ	4
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
บทที่ 2 : ผลการดำเนินการ	6
2.1 บทสังเคราะห์องค์ความรู้จากการดำเนินโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 1 : ทบทวนองค์ความรู้เชิงระบบและประเด็นสำคัญเพื่อขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาและการเรียนรู้สู่อนาคต	6
2.2 บทสังเคราะห์องค์ความรู้จากการดำเนินโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 2 : จินตนาการใหม่สู่การศึกษาไร้รอยต่อ	10
ภาคผนวก	29
ภาคผนวก 1 หนังสือพหุศาสตร์เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ หนังสือก้าวสู่การศึกษาไร้รอยต่อและแผนปฏิบัติการการศึกษาไร้รอยต่อ (Seamless Education)	29
ภาคผนวก 2 ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรมที่ดำเนินการมา	33

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ดำเนินการมา	36

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 กรอบเป้าหมาย SAT การศึกษาและการเรียนรู้ระยะยาว	1
ภาพที่ 2 แสดงการสร้างและจัดการองค์ความรู้แนวขับเคลื่อนการเรียนรู้และเครือข่ายที่มีศักยภาพ	2
ภาพที่ 3 แสดงแนวคิด “การศึกษาไร้รอยต่อ (Seamless Education)”	3
ภาพที่ 4 Double-loop Learning Matrix	13
ภาพที่ 5 บรรยากาสถิติกิจกรรมระดมสมองตั้งโจทย์วิจัย เมื่อวันที่ 21-23 กรกฎาคม 2566	14
ภาพที่ 6 แนวทางและนโยบายที่อาจสนับสนุนแนวคิดการศึกษาไร้รอยต่อ	25
ภาพที่ 7-8 ปกหนังสือและ QR Code “พหุศาสตร์เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้”	30
ภาพที่ 9-10 ภาพปกหนังสือและ QR Code “ก้าวสู่การศึกษาไร้รอยต่อ”	31
ภาพที่ 11-12 แผ่นพับแนวคิดการศึกษาไร้รอยต่อ (Seamless Education)	32

Executive Summary

ระบบการศึกษาและการเรียนรู้ของไทยเผชิญกับความท้าทาย ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง ความซับซ้อนและเงื่อนไขของสังคมไทยในศตวรรษใหม่ การทำความเข้าใจประเด็นปัญหาร่วมทั้งปรากฏการณ์หลายอย่าง ไม่อาจใช้มุมมองจากศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งได้อีกต่อไป การดำเนินงานของโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ (SAT การศึกษาและการเรียนรู้) ระยะที่ 1 ที่ผ่านมา ได้จัดทำบทสังเคราะห์ทางวิชาการจำนวน 10 บทความ ในชื่อ *พหุศาสตร์เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ รวมบทความจากโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ปีที่ 1* เพื่อทบทวนความรู้ สถานการณ์ นโยบายด้านการศึกษาในและนอกระบบโรงเรียน รวมถึงการศึกษาตามอัธยาศัย ตลอดจนสำรวจความเป็นไปได้ใหม่ของระบบการเรียนรู้ที่มีแนวโน้มจะเกิดขึ้นได้ในอนาคต เช่น ประเด็นการผลิตและพัฒนาครู ประเด็นการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ ประเด็นการ ส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังนำเสนอประเด็นที่มีความสำคัญต่อระบบการเรียนรู้ในอนาคต เช่น มายาคติทางการศึกษากับการปฏิรูปการศึกษา ทักษะแห่งอนาคตและการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ ระบบการเรียนรู้เพื่อเด็กชายขอบและพหุวัฒนธรรม ระบบนิเวศการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนผ่านระบบการศึกษา ระบบนิเวศการเรียนรู้รอบตัวเด็ก บทบาทครูในฐานะนักขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง ระบบการเทียบโอนความรู้เพื่อ การเชื่อมโยงการเรียนรู้ในระบบและนอกระบบ ข้อค้นพบจากโครงการ SAT การศึกษาและการเรียนรู้ในปีที่ 1 ได้แก่ (1) ข้อเสนอเชิงระบบการศึกษาการผลิตและพัฒนาครู และนิเวศการเรียนรู้ และพื้นที่การเรียนรู้ (2) ข้อเสนอเป้าหมายในการขับเคลื่อนการศึกษาทั้งชุดความคิด กลไกการมีส่วนร่วมและระบบการจัดการที่ยืดหยุ่น และ (3) ข้อเสนอการขับเคลื่อนเครือข่ายการวิจัยด้านการศึกษาประเด็นการวิจัยในเชิงพหุศาสตร์หรือสหวิทยาการ

โครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 2 พบภาพของระบบการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทยที่ขาดความต่อเนื่องและขาดความสอดคล้อง ตลอดจนมีการแบ่งแยกที่ตายตัว ส่งผลให้เกิดช่องว่างและ “รอยต่อ” ขนาดใหญ่ที่ทำให้ผู้เรียนหลุดร่วงออกจากระบบการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทยใน 4 ด้าน ได้แก่ (1) รอยต่อระหว่างการศึกษาในระบบและนอกระบบโรงเรียน (2) รอยต่อระหว่างการศึกษาศูนย์กลางและชายขอบ (3) รอยต่อระหว่างศาสตร์และสาขาวิชา และ (4) รอยต่อระหว่างผู้ที่ทำงานด้านการขับเคลื่อนการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทย ด้วยเหตุนี้หนังสือรวบรวมบทความวิชาการ 12 บทความและบทสังเคราะห์ในชื่อ *ก้าวสู่การศึกษาไร้รอยต่อ รวมบทความจากโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ปีที่ 2* จึงมุ่งพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (Policy Proposal) ที่เสนอแนะการปรับเปลี่ยนนโยบายหรือการริเริ่มนโยบายต่าง ๆ ที่จำเป็น นอกจากสนับสนุนสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ในการกำหนดแผนและแนวทางการใช้แผนปฏิบัติการด้านวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) เพื่อส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศ ยังมุ่งพัฒนาองค์ความรู้เชิงระบบ พัฒนาเครือข่ายวิจัยทางการศึกษาและการเรียนรู้ และร่วมพัฒนากลไกและการขับเคลื่อนเชิงระบบ ที่มีเป้าหมายในการสร้าง “การศึกษาไร้รอยต่อ (Seamless Education)” ให้เกิดขึ้นในระบบการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทย

“การศึกษาไร้รอยต่อ” เป็นกรอบแนวคิดในการมองภาพระบบการเรียนรู้เพื่อคนไทย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนเข้าถึงการเรียนรู้ตามความสนใจ ความต้องการและบริบท เพื่อให้ผู้เรียนได้ปลดปล่อยศักยภาพสูงสุดของตัวเอง อย่างไรก็ดี เพื่อให้นำไปสู่ภาพฝันนี้ จำเป็นต้องอาศัยนวัตกรรม วิธีการ เครื่องมือ กลไก และความร่วมมือหลายอย่าง บทความในหนังสือทั้งสองเล่ม เกิดขึ้นจากมุมมองของนักวิชาการจากหลากหลายสาขา รวมทั้งผู้ปฏิบัติการพัฒนาด้านการศึกษาและการเรียนรู้ในแต่ละพื้นที่ เพื่อฉายภาพทิศทางการทำงาน

พัฒนาขับเคลื่อนการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศ รวมทั้งชวนผู้อ่านเกิดสนทนาทางความคิดและร่วมกัน
แสวงหาคำตอบว่าครูศาสตร์และศึกษาศาสตร์ควรปรับตัวอย่างไร เราจะมีวิธีการตั้งคำถามเพื่อสร้างโจทย์
วิจัยและออกแบบวิธีวิทยาเพื่อแสวงหาความรู้ใหม่หรือมุมมองที่หลากหลายได้อย่างไร เพื่อนำไปสู่จินตนาการ
และสร้างสรรค์การศึกษาและการเรียนรู้ของสังคมไทยในอนาคตร่วมกัน

บทคัดย่อ

โครงการสังเคราะห์บทความพหุศาสตร์เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ กรอบการทำงานของ SAT การศึกษาและการเรียนรู้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์บทความวิชาการและสรุปสาระสำคัญที่เกิดขึ้นจากโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 1 และ 2 โดยนำเสนอในรูปแบบหนังสือรวมบทความวิชาการและแผนผังแนวคิดการศึกษาไร้รอยต่อ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ด้านการพัฒนาทางการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทยในมุมมอง “พหุศาสตร์เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้” ที่เป็นตัวอย่างแนวปฏิบัติและข้อมูลสถานการณ์การขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทยในปัจจุบัน ก่อให้เกิดการรับรู้อย่างแพร่หลายและนำไปสู่การปฏิบัติ

การดำเนินงานและผลผลิตของโครงการประกอบด้วย (1) รวบรวมและสังเคราะห์องค์ความรู้จากการดำเนินโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 1 จำนวน 10 บทความ เพื่อสังเคราะห์ ทบทวนองค์ความรู้เชิงระบบและประเด็นสำคัญด้านการศึกษาและการเรียนรู้ ทบทวนความรู้สถานการณ์ และนโยบายด้านการศึกษา สำนวความเป็นไปได้แนวโน้มของประเทศไทย จากบทความวิชาการและสรุปสาระสำคัญจากการดำเนินการโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ในระยะที่ 1 (2) รวบรวมและสังเคราะห์องค์ความรู้จากการดำเนินโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 2 จำนวน 12 บทความ เพื่อสังเคราะห์ ทบทวนองค์ความรู้เชิงระบบและประเด็นสำคัญด้านการศึกษาและการเรียนรู้ ทบทวนความรู้ สถานการณ์ และนโยบายด้านการศึกษา สำนวความเป็นไปได้แนวโน้มของประเทศไทย จากบทความวิชาการและสรุปสาระสำคัญจากการดำเนินการโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ในระยะที่ 2 (3) รวบรวมและสังเคราะห์สรุปสาระสำคัญแนวคิด “การศึกษาไร้รอยต่อ” โดยสังเคราะห์และเรียบเรียง สรุปสาระสำคัญของแนวคิด “การศึกษาไร้รอยต่อ (Seamless Education)” อันเป็นแนวปฏิบัติในการพัฒนาการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทยและออกแบบการนำเสนอในรูปแบบที่เข้าใจง่าย และ (4) จัดทำต้นฉบับหนังสือ “พหุศาสตร์เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ และ ก้าวไปเพื่อการศึกษาไร้รอยต่อ” และ แผนผังแนวคิด “การศึกษาไร้รอยต่อ” เพื่อจัดทำต้นฉบับหนังสือจากการสังเคราะห์บทความวิชาการและสรุปสาระสำคัญจากโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 1 และ ระยะที่ 2 และจัดทำต้นฉบับแผนผังแนวคิดการศึกษาไร้รอยต่อ นำไปสู่การจัดพิมพ์และเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย

คำสำคัญ: การศึกษาไร้รอยต่อ, พหุศาสตร์เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้, การเรียนรู้ของประเทศไทย

Abstract

The project to synthesize multidisciplinary articles for education and learning and the SAT framework for education and learning aims to synthesize academic articles and summarize the main points from the knowledge management and education and learning system promotion projects from phases 1 and 2 by presenting them in the form of books of academic articles and brochures on the seamless education concept. This is done in order to create knowledge on the development of education and learning in Thailand from the perspective of “multidisciplinary for education and learning”, which is an example of practice and information on the current situation of education and learning system promotion in Thailand, leading to widespread awareness and practice.

The project's operations and outputs include **(1) Collecting and synthesizing knowledge from the knowledge management and education and learning system promotion projects, phase 1**, totaling 10 articles, to synthesize, review systematic knowledge and key issues in education and learning, review knowledge, situations, and educational policies, and explore possibilities and trends in Thailand from academic articles and summarize the main points from the knowledge management and education and learning system promotion projects, phase 1; **(2) Collecting and synthesizing knowledge from the knowledge management and education and learning system promotion projects, phase 2**, totaling 12 articles, to synthesize and review systematic knowledge and key issues in education and learning, as well as to review knowledge, situations, and educational policies and explore possibilities and trends in Thailand from academic articles and summarize the main points from the implementation of the knowledge management and education and learning system promotion project in phase 2; **(3) Collecting, synthesizing, and summarizing the main points of the concept of “Seamless Education.”** Synthesize and organize Summarize the main points of the concept of “Seamless Education”, which is a guideline for the development of education and learning in the country and design the presentation in an easy-to-understand format; **(4) Preparing the manuscript of the book “Multidisciplinary for Education and Learning and Moving Forward to Seamless Education” and the brochure of the concept of “Seamless Education.”** To create books manuscript from the synthesis of academic articles and summarize the main points from the knowledge management and education and learning system promotion project in phase 1 and phase 2, and prepare the manuscript of the brochure of the concept of seamless education. Lead to the publication and dissemination to be widely known.

Keywords: Seamless Education, Multidisciplinary for Education and Learning, Learning in Thailand

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ

ระบบการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทยเผชิญกับความท้าทายมากมาย เช่น ปัญหาคุณภาพการศึกษา ปัญหาสมรรถนะผู้เรียนตามมาตรฐานสากล และทักษะแรงงานไม่สอดคล้องกับความต้องการตลาด โครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ภายใต้ SAT การศึกษาและการเรียนรู้ จึงมุ่งแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยการพัฒนาข้อเสนอในการกำหนดแผนและแนวทางการใช้วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ววน.) ของ สกสว. เพื่อส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศ ตลอดจนเชื่อมโยงร่วมกับ PMU (ในปัจจุบันยังไม่มี) และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการนำองค์ความรู้และนวัตกรรมไปใช้ประโยชน์ในการปฏิรูปการศึกษาอย่างเป็นระบบ ซึ่งโครงการในระยะที่ 1 มุ่งเน้นการพัฒนาใน 3 ส่วน ได้แก่ (1) องค์ความรู้จากการวิจัยเชิงระบบ โดยทบทวนองค์ความรู้ สถานการณ์ นโยบาย ด้านการศึกษาในระบบ Schooling และ Future Learning เพื่อให้ได้ข้อเสนอที่เป็นกรอบการวิจัยเชิงระบบ (System Research Framework) ทิศทางเชิงกลยุทธ์ (Strategic Direction) และโจทย์สำหรับ ววน. ในด้านการศึกษาและการเรียนรู้ (2) แนวทางการขับเคลื่อน และ Actor/เครือข่ายด้านการศึกษาและการเรียนรู้ในระยะต่อไป ประกอบด้วย ข้อมูลเครือข่ายที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษาเชิงระบบร่วมกัน ในรูปแบบของ Data dashboard ข้อมูลสถานการณ์การขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาของกลุ่ม/เครือข่าย ในประเด็นต่างๆ และระบบค้นหาแหล่งเรียนรู้ โดยแบ่งตามสถานที่ (Location) เนื้อหา (Content) และธีม (Theme) และ (3) ข้อเสนอแนะด้านการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับการจัดทำแผน ววน. เช่น การพัฒนากลไกขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาและข้อเสนอแนะอื่นๆ ที่สำคัญ ภายใต้ระยะเวลา 12 เดือน(กรกฎาคม 2565 ถึง มิถุนายน 2566) โดยมีเป้าหมายระยะยาวดังปรากฏในแผนภาพ

ภาพที่ 1 กรอบเป้าหมาย SAT การศึกษาและการเรียนรู้ระยะยาว

การดำเนินงานของโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ (SAT การศึกษาและการเรียนรู้) ระยะที่ 1 ที่ผ่านมานั้น ได้มีการจัดทำบทสังเคราะห์ทางวิชาการจำนวน 10 บทความ จัดเวทีสัมมนาทางวิชาการ Education Journey Forum จำนวน 8 ครั้ง มีการพัฒนาแหล่งรวมข้อมูล

ออกจากระบบการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทย 4 ด้าน ดังนี้ (1) รอยต่อระหว่างการศึกษาในระบบ และนอกระบบโรงเรียน (2) รอยต่อระหว่างการศึกษาศุนย์กลางและชายขอบ (3) รอยต่อระหว่างศาสตร์และสาขาวิชา และ (4) รอยต่อระหว่างผู้ที่ทำงานด้านการขับเคลื่อนการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทย ดังนั้น การทำงานของ SAT การศึกษาและการเรียนรู้ ในระยะที่ 2 นี้ จึงมุ่งพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (Policy Proposal) ที่เสนอแนะการปรับเปลี่ยนนโยบายหรือการริเริ่มนโยบายต่าง ๆ ที่จำเป็น เพื่อสนับสนุน การนำแผนยุทธศาสตร์การใช้ ววน. เพื่อส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทย ที่มีเป้าหมายในการสร้าง “การศึกษาไร้รอยต่อ (Seamless Education)” ให้เกิดขึ้นในระบบการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทย โดยมุ่งเน้นการปิดช่องว่างและรอยต่อทั้ง 4 ด้าน

โดยโครงการฯ ในระยะที่ 2 (2.2) มุ่งเน้นพัฒนาแผนการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทย (Engagement Plan) ทั้งในระบบและนอกระบบการศึกษา โดยจะ ระบุรายละเอียดว่า นักการศึกษา ผู้กำหนดนโยบาย ผู้เรียน และผู้ปกครอง ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆ จะมีส่วนร่วมอยู่ในเส้นทางการเดินทางไปสู่ “การศึกษาไร้รอยต่อ (Seamless Education)” อย่างไร นอกจากนี้ เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทยทุกฝ่ายเกิดความเข้าใจที่สอดคล้องถูกต้อง ตรงกัน การทำงานของ SAT การศึกษาและการเรียนรู้ ในระยะที่ 2 จะมุ่งเน้นพัฒนาแผนการสื่อสาร (Communication Strategy) ที่ระบุถึงข้อความหลัก ระบุช่องทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และ กลุ่มเป้าหมายในการสื่อสาร ซึ่งจะช่วยขึ้นการกระจายข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแผนและแนวทางการใช้ ววน. เพื่อส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทย ที่มีเป้าหมายในการสร้าง “การศึกษาไร้รอยต่อ (Seamless Education)” ให้เกิดขึ้นในระบบการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทย ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 แสดงแนวคิด “การศึกษาไร้รอยต่อ (Seamless Education)”

สืบเนื่องจากการดำเนินโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบกับศึกษาและการเรียนรู้ (SAT การศึกษาและการเรียนรู้) ทั้งสองระยะที่ผ่านมา ภายใต้ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนที่มุ่งแก้ไขปัญหาระบบ การศึกษาของประเทศไทย โดยการพัฒนาข้อเสนอในการกำหนดแผนและแนวทางการใช้วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ววน.) ของ สกสว. เพื่อส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทย ตลอดจนเชื่อมโยงร่วมกับ PMU และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการนำองค์ความรู้และนวัตกรรมไปใช้ประโยชน์ในการปฏิรูปการศึกษาอย่าง

เป็นระบบ รวมถึงการมุ่งเน้นสมานช่องว่างหรือ “รอยต่อ” ที่ทำให้ผู้เรียนหลุดออกจากระบบการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศนั้น พบว่าโครงการฯ ได้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายและก่อให้เกิดผลผลิตสำคัญส่วนหนึ่งประกอบด้วย

- (1) บทความวิชาการจากการทำงานโครงการปีที่ 1 จำนวน 10 บทความ และบทสังเคราะห์
- (2) บทความวิชาการจากการทำงานโครงการปีที่ 2 จำนวน 12 บทความ และบทสังเคราะห์
- (3) เอกสารแนวคิดการศึกษาไร้รอยต่อ
- (4) เอกสารข้อเสนอแนะเชิงนโยบายด้านการศึกษาและการเรียนรู้
- (5) เอกสารสรุปสาระสำคัญจากเวทีสัมมนาวิชาการ สัมมนาเชิงปฏิบัติการ และสัมมนาเชิงยุทธศาสตร์

ผลผลิตบทความวิชาการและสรุปสาระสำคัญที่เกิดขึ้นดังกล่าว เกิดจากมุมมองของนักวิชาการหลากหลายสาขาวิชาและผู้ปฏิบัติการพัฒนาด้านการศึกษาและการเรียนรู้ในแต่ละพื้นที่ ล้วนนำไปสู่การฉายภาพทิศทางการทำงานพัฒนาขับเคลื่อนการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศ ดังนั้น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการเผยแพร่องค์ความรู้ดังกล่าว คณะทำงานเล็งเห็นว่าควรมีการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นเพื่อเชื่อมโยงองค์ความรู้ระหว่างภาควิชาการและภาคปฏิบัติในแต่ละภาคส่วน จึงนำมาสู่ “การสังเคราะห์บทความพหุศาสตร์เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้” นำเสนอในรูปแบบของการจัดทำหนังสือรวมบทความวิชาการและแผ่นพับแนวคิดการศึกษาไร้รอยต่อ อันเป็นตัวอย่างแนวปฏิบัติและข้อมูลสถานการณ์การขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทยในปัจจุบัน

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ

เพื่อสังเคราะห์บทความวิชาการและสรุปสาระสำคัญที่เกิดขึ้นจากโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 1 และ 2

1.3 แนวทางการดำเนินโครงการ

กิจกรรม	ระยะเวลาดำเนินการ
(1) รวบรวมและสังเคราะห์องค์ความรู้จากการดำเนินโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 1 สังเคราะห์ ทบทวนองค์ความรู้เชิงระบบและประเด็นสำคัญด้านการศึกษาและการเรียนรู้ ทบทวนความรู้ สถานการณ์ และนโยบายด้านการศึกษาสำรวจความเป็นไปได้แนวโน้มของประเทศไทย จากบทความวิชาการและสรุปสาระสำคัญจากการดำเนินการโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ในระยะที่ 1	กันยายน - ตุลาคม 2567
(2) รวบรวมและสังเคราะห์องค์ความรู้จากการดำเนินโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 2 สังเคราะห์ ทบทวนองค์ความรู้เชิงระบบและประเด็นสำคัญด้านการศึกษาและการเรียนรู้ ทบทวนความรู้ สถานการณ์ และนโยบายด้านการศึกษาสำรวจความเป็นไปได้แนวโน้มของประเทศไทย จากบทความวิชาการและสรุปสาระสำคัญจากการดำเนินการโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ในระยะที่ 2	กันยายน - ตุลาคม 2567

(3) รวบรวมและสังเคราะห์ สรุปสาระสำคัญแนวคิด “การศึกษาไร้รอยต่อ” สังเคราะห์และเรียบเรียง สรุปสาระสำคัญของแนวคิด “การศึกษาไร้รอยต่อ (Seamless Education)” อันเป็นแนวปฏิบัติในการพัฒนาการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศและออกแบบการนำเสนอในรูปแบบที่เข้าใจง่าย	กันยายน - ตุลาคม 2567
(4) จัดทำต้นฉบับหนังสือ “พหุศาสตร์เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ และก้าวไปเพื่อการศึกษาไร้รอยต่อ” และ แผ่นพับแนวคิด “การศึกษาไร้รอยต่อ” และจัดพิมพ์เพื่อเผยแพร่ จัดทำต้นฉบับหนังสือจากการสังเคราะห์บทความวิชาการและสรุปสาระสำคัญจากโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 1 และ ระยะที่ 2 และจัดทำต้นฉบับแผ่นพับแนวคิด การศึกษาไร้รอยต่อ นำไปสู่การจัดพิมพ์และเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย	ตุลาคม - ธันวาคม 2567

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลผลิตที่จะส่งมอบเมื่อสิ้นสุดโครงการ	ตัวชี้วัดผลผลิต
1) หนังสือสังเคราะห์บทความวิชาการและสรุปสาระสำคัญจากโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 1 จำนวน 1,000 เล่ม	เกิดองค์ความรู้ด้านการพัฒนาทางการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทยในมุมมอง “พหุศาสตร์เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้” อันเป็นตัวอย่างแนวปฏิบัติและข้อมูลสถานการณ์การขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทยในปัจจุบัน ก่อให้เกิดการรับรู้อย่างแพร่หลายและนำไปสู่การปฏิบัติ
2) หนังสือสังเคราะห์บทความวิชาการและสรุปสาระสำคัญจากโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 2 จำนวน 1,000 เล่ม	
3) แผ่นพับแนวคิดการศึกษาไร้รอยต่อ จำนวน 2,000 เล่ม	

บทที่ 2

ผลการดำเนินการ

ผลการสังเคราะห์บทความพหุศาสตร์เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้จากบทความวิชาการในโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 1 และ 2 ได้มีการนำเสนอในรูปแบบของหนังสือจำนวน 2 เล่ม คือ หนังสือ“พหุศาสตร์เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้” และ “ก้าวสู่การศึกษาไร้รอยต่อ” ซึ่งมีการนำเสนอแนวคิดการศึกษาไร้รอยต่อ (Seamless Education) ในรูปแบบแผนผังพร้อมด้วย ทั้งนี้สามารถดูลบับเต็มได้ที่ภาคผนวก

2.1 บทสังเคราะห์องค์ความรู้จากการดำเนินโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 1 : ทบทวนองค์ความรู้เชิงระบบและประเด็นสำคัญเพื่อขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาและการเรียนรู้สู่อนาคต

การสังเคราะห์องค์ความรู้จากการดำเนินโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 1 ได้สะท้อนให้เห็นถึงสถานการณ์และความท้าทายสำคัญในระบบการศึกษาไทย จากบทความของนิชา พิทยาพงศกร เรื่อง “ระบบการเรียนรู้ของคนไทยท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง: สามปรากฏการณ์และโจทย์คำถาม” และบทความของอดิศร จันทรสขุ เรื่อง “การปฏิรูปการศึกษากับมายาคติในสังคมไทย” พบว่าระบบการศึกษาไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่สำคัญ โดยเฉพาะการเข้าสู่สังคมสูงวัยที่ส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อภาคการศึกษา จำนวนเด็กและเยาวชนวัยเรียนที่ลดลงอย่างต่อเนื่องไม่เพียงส่งผลต่อการบริหารจัดการสถานศึกษาและทรัพยากรทางการศึกษาเท่านั้น แต่ยังก่อให้เกิดความท้าทายในการปรับเปลี่ยนรูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับโครงสร้างประชากรที่เปลี่ยนแปลงไป ดังที่นิชา พิทยาพงศกร ได้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการพิจารณาบทบาทของสถาบันการศึกษาในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประชากรทุกช่วงวัย

อดิศร จันทรสขุ ได้วิเคราะห์ให้เห็นว่าปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษายังคงเป็นความท้าทายสำคัญที่ฝังรากลึกในสังคมไทย แม้จะมีความพยายามในการปฏิรูปการศึกษามาอย่างต่อเนื่อง แต่ช่องว่างของโอกาสและคุณภาพทางการศึกษายังคงปรากฏให้เห็นชัดเจน ทั้งในมิติของพื้นที่ ฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคม การเข้าถึงทรัพยากรทางการศึกษาที่มีคุณภาพยังคงกระจุกตัวอยู่ในเขตเมืองและโรงเรียนที่มีชื่อเสียง ในขณะที่โรงเรียนในพื้นที่ห่างไกลหรือชุมชนที่มีข้อจำกัดทางเศรษฐกิจยังคงขาดแคลนทรัพยากรและบุคลากรทางการศึกษาที่มีคุณภาพ สถานการณ์นี้ยิ่งทวีความรุนแรงขึ้นในช่วงที่เกิดวิกฤตต่างๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบการศึกษา

ทั้งสองบทความได้สะท้อนให้เห็นถึงมายาคติในระบบการศึกษาที่เน้นการแข่งขันและการสอบวัดผล โดย นิชา พิทยาพงศกร ได้ชี้ให้เห็นว่าวัฒนธรรมการศึกษาที่มุ่งเน้นการวัดผลเชิงปริมาณได้ละเลยการพัฒนาทักษะและคุณลักษณะที่จำเป็นอื่นๆ อีกทั้งยังขาดความเชื่อมโยงกับการพัฒนาประเทศ ในขณะที่อดิศร จันทรสขุ ได้เสนอว่าความท้าทายเหล่านี้เรียกร้องให้เกิดการปฏิรูประบบการศึกษาอย่างเป็นองค์รวม ที่มุ่งสร้างระบบการศึกษาที่มีความยืดหยุ่น สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลง และตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของผู้เรียนและสังคม โดยการศึกษาต้องเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง

ในด้านการพัฒนาครูและบทบาทของครูในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง บทความของ อมลวรรณ วีระธรรมโม เรื่อง “องค์ความรู้ว่าด้วยการผลิตและพัฒนาครู” และบทความของธนวรรณ สุวรรณपाल เรื่อง “บทบาทครูในฐานะนักขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง” ได้นำเสนอมุมมองที่น่าสนใจเกี่ยวกับการปฏิรูปการผลิต

และพัฒนาครู โดย อมลวรรณ วีระธรรมโม ได้ชี้ให้เห็นว่าระบบการผลิตครูแบบเดิมที่เน้นการถ่ายทอดความรู้ และทักษะการสอนพื้นฐานไม่เพียงพอต่อการเตรียมครูให้พร้อมรับมือกับความท้าทายในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการผลิตครู โดยมุ่งเน้นการพัฒนาสมรรถนะที่จำเป็น เช่น ความสามารถในการออกแบบการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความแตกต่างของผู้เรียน ทักษะการใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอน และความสามารถในการวิจัยและพัฒนาวัตกรรมการเรียนรู้

ธนวรรณ สุวรรณपाल ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาครูให้เป็น “นักขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง” (Change agent) ที่ไม่เพียงแต่ทำหน้าที่สอนในห้องเรียน แต่ยังต้องเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในระดับโรงเรียนและชุมชน ครูในฐานะ Change agent จะต้องมีความสามารถในการวิเคราะห์บริบทและความต้องการของผู้เรียน สามารถออกแบบและพัฒนาวัตกรรมการเรียนรู้ที่ตอบโจทย์การพัฒนาผู้เรียน รวมถึงมีทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ทั้งเพื่อนครู ผู้ปกครอง และชุมชน เพื่อสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียน บทความยังได้เสนอแนวทางการพัฒนาครูผ่านการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) ซึ่งเป็นพื้นที่ให้ครูได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกันพัฒนาการจัดการเรียนการสอน และสะท้อนผลการปฏิบัติงานเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ทั้งสองบทความได้เน้นย้ำความสำคัญของการสร้างระบบสนับสนุนการพัฒนาครูที่มีความต่อเนื่อง และยั่งยืน โดยอมลวรรณ วีระธรรมโม ได้เสนอการปรับปรุงระบบการผลิตครูตั้งแต่ระดับนโยบาย การพัฒนาหลักสูตร การสร้างความร่วมมือระหว่างสถาบันผลิตครูกับโรงเรียน และการพัฒนาระบบการนิเทศที่มีประสิทธิภาพ ในขณะที่ธนวรรณ สุวรรณपाल เน้นการสร้างกลไกสนับสนุนในระดับโรงเรียนและเครือข่ายผ่านชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่าย ทั้งสองท่านสรุปร่วมกันว่าพัฒนาครูในฐานะนักขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง โดยอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเพื่อสร้างระบบนิเวศการพัฒนาวิชาชีพครูที่เข้มแข็ง อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการศึกษาและการพัฒนาผู้เรียนอย่างยั่งยืน

การพัฒนาทักษะแห่งอนาคตและการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่เป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจอย่างมากในวงการการศึกษา โดยบทความของ สหวิทย์ พลหาญ เรื่อง “ทักษะแห่งอนาคตและการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่” ได้นำเสนอผลการทบทวนวรรณกรรมที่ชี้ให้เห็นว่าทักษะที่จำเป็นสำหรับศตวรรษที่ 21 ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงความรู้ทางวิชาการ แต่ครอบคลุมถึงทักษะการคิดวิเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งเป็นทักษะพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการทำงานและการดำรงชีวิตในอนาคต นอกจากนี้ ยังได้วิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของผู้เรียนยุคใหม่ที่เติบโตมาพร้อมกับเทคโนโลยีดิจิทัล มีวิธีการเรียนรู้และการประมวลผลข้อมูลที่แตกต่างจากคนรุ่นก่อน

มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ ได้นำเสนอในบทความเรื่อง “การส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน” ถึงความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียนยุคใหม่ โดยเน้นการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ที่ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ ค้นคว้า และสร้างความรู้ด้วยตนเอง ผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้แบบโครงงาน การเรียนรู้ผ่านการแก้ปัญหา และการเรียนรู้แบบร่วมมือ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ ซึ่งจะช่วยกระตุ้นความสนใจและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ทั้งยังเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะที่จำเป็นผ่านประสบการณ์ตรง

การพัฒนาทักษะดิจิทัลและการรู้เท่าทันสื่อเป็นประเด็นสำคัญที่ทั้งสองบทความให้ความสำคัญร่วมกัน โดยสหวิทย์ พลหาญ ได้เน้นย้ำว่าในยุคที่ข้อมูลข่าวสารท่วมท้น ผู้เรียนต้องมีทักษะในการประเมิน วิเคราะห์ และเลือกใช้อย่างมีวิจารณญาณ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างสร้างสรรค์และปลอดภัย ขณะที่มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ ได้เสนอการบูรณาการทักษะเหล่านี้ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ทั้งสองท่านยังได้เน้นว่า

การพัฒนาทักษะแห่งอนาคตต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม รวมถึงการปรับระบบการประเมินผลให้สะท้อนทักษะที่หลากหลาย ซึ่งไม่ใช่เพียงการเพิ่มเติมเนื้อหา แต่เป็นการปรับเปลี่ยนวิธีคิดและวิธีการจัดการศึกษาทั้งระบบ เพื่อเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนสามารถเติบโตในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

การเชื่อมโยงการศึกษาในและนอกระบบเป็นประเด็นที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาระบบการศึกษาไทย โดยบทความของ กัมปนาท บริบูรณ์ เรื่อง “ระบบการเทียบโอนความรู้เพื่อเชื่อมโยงการศึกษาในและนอกระบบ” ได้นำเสนอการวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันที่พบว่า ระบบการศึกษาไทยยังมีช่องว่างระหว่างการศึกษาในระบบและนอกระบบ ทำให้ผู้เรียนที่มีประสบการณ์หรือความรู้จากการเรียนรู้นอกระบบไม่สามารถนำมาต่อยอดในระบบการศึกษาปกติได้อย่างมีประสิทธิภาพ กัมปนาท บริบูรณ์ ได้เสนอแนวทางการพัฒนาระบบเทียบโอนผลการเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่นและเป็นที่ยอมรับ โดยให้ความสำคัญกับการประเมินสมรรถนะและทักษะที่ได้จากประสบการณ์จริง มากกว่าการยึดติดกับระยะเวลาหรือรูปแบบการเรียนรู้แบบดั้งเดิม

กัมปนาท บริบูรณ์ ได้นำเสนอประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการสร้างระบบการยอมรับการเรียนรู้นอกระบบ และตามอัธยาศัย โดยเสนอให้มีการพัฒนารอบคอบวุฒิที่สามารถเทียบเคียงทักษะและความรู้จากประสบการณ์การทำงานหรือการเรียนรู้ด้วยตนเองกับระดับการศึกษาในระบบ รวมถึงการพัฒนาเครื่องมือและวิธีการประเมินที่หลากหลายและเหมาะสมกับบริบทของผู้เรียนแต่ละกลุ่ม นอกจากนี้ ยังได้เน้นย้ำความสำคัญของการสร้างความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษา สถานประกอบการ และองค์กรวิชาชีพในการพัฒนามาตรฐานการเทียบโอนที่เป็นที่ยอมรับร่วมกัน พร้อมทั้งเสนอให้มีการพัฒนาระบบการศึกษาที่เอื้อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ควบคู่ไปกับการทำงาน เช่น การจัดการศึกษาแบบทวิภาคี การฝึกงาน และการเรียนรู้ในสถานประกอบการ รวมถึงการพัฒนาหลักสูตรระยะสั้นที่ตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงาน ทั้งนี้ระบบการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นและเชื่อมโยงกับการทำงานจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21

การจัดการศึกษาเพื่อความเท่าเทียมและพหุวัฒนธรรมเป็นประเด็นที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทของสังคมไทย โดยบทความของ พิสิษฐ์ นาสี เรื่อง “ระบบการเรียนรู้เพื่อเด็กชายขอบและพหุวัฒนธรรม” ได้วิเคราะห์ให้เห็นว่าระบบการศึกษาปัจจุบันยังไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะกลุ่มเด็กชายขอบ ซึ่งรวมถึงเด็กในพื้นที่ห่างไกล เด็กชาติพันธุ์ เด็กไร้สัญชาติ และเด็กข้ามชาติ ที่มีกบฏประสพปัญหาทั้งในด้านการเข้าถึงการศึกษา คุณภาพการศึกษา และการปรับตัวในระบบการศึกษาที่มีกลไกดั้งเดิมทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของผู้เรียน ผู้เขียนได้เสนอแนวทางการจัดการศึกษาที่ต้องให้ความสำคัญกับการยอมรับและเคารพในความแตกต่างทางวัฒนธรรม รวมถึงการพัฒนาหลักสูตรที่มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน

พิสิษฐ์ นาสี ได้นำเสนอแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาการศึกษาที่ตอบสนองต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา โดยเสนอให้มีการปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน การใช้ภาษาแม่ควบคู่กับภาษาไทยในการจัดการเรียนการสอน และการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับหลักสูตร นอกจากนี้ ยังได้เสนอแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และเข้าใจมุมมองที่แตกต่าง พร้อมทั้งเสนอให้มีการพัฒนาระบบสนับสนุนที่ครอบคลุมทั้งด้านการเงิน การจัดสรรทรัพยากร การพัฒนาครูที่มีความเข้าใจในบริบทพหุวัฒนธรรม และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเน้น

ย้ำว่าการจัดการศึกษาเพื่อความเท่าเทียมต้องคำนึงถึงความแตกต่างและความต้องการเฉพาะของผู้เรียนแต่ละกลุ่ม เพื่อให้ทุกคนสามารถพัฒนาศักยภาพได้อย่างเต็มที่ อันจะนำไปสู่การสร้างสังคมที่เป็นธรรมและยั่งยืน

การพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้เป็นแนวคิดสำคัญที่ได้รับการนำเสนอในบทความของ ธนากร คมกฤส และคณะ เรื่อง “ระบบนิเวศการเรียนรู้รอบตัวเด็ก” โดยได้วิเคราะห์ให้เห็นว่าการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในห้องเรียนหรือโรงเรียนเท่านั้น แต่เกิดขึ้นในทุกพื้นที่และทุกช่วงเวลาของชีวิตผู้เรียน บทความได้นำเสนอแนวทางการสร้างความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับครอบครัว โดยเน้นการพัฒนากลไกการสื่อสารและการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพ การสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับเป้าหมายการพัฒนาผู้เรียน และการส่งเสริมให้ผู้ปกครองมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการเรียนรู้ของบุตรหลาน สอดคล้องกับบทความของ สันต์ สุวัจนราภินันท์ เรื่อง “ว่าด้วยการศึกษา ‘พื้นที่’: เชื่อมโยงและก้าวข้ามข้อจำกัดของห้องเรียนและวิธีการเรียนรู้” ที่ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการใช้พื้นที่เป็นฐานในการจัดการเรียนรู้ โดยมองว่าทุกพื้นที่ที่มีศักยภาพในการเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่า

การพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้และการบูรณาการทรัพยากรทางการศึกษาเป็นประเด็นสำคัญที่ได้รับการนำเสนอในทั้งสองบทความ โดยธนากร คมกฤส และคณะ ได้เสนอแนวทางการใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ทั้งแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติ วัฒนธรรม และแหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น ในขณะที่สันต์ สุวัจนราภินันท์ ได้นำเสนอแนวคิดการออกแบบและพัฒนาพื้นที่สาธารณะให้เป็นพื้นที่การเรียนรู้ที่เอื้อต่อการมีปฏิสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน ทั้งสองบทความยังเน้นความสำคัญของการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรในชุมชน ในการแบ่งปันและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งในด้านสถานที่ บุคลากร องค์ความรู้ แลงงบประมาณ รวมถึงการพัฒนาบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า โดยเน้นการสร้างความยั่งยืนและการพึ่งพาตนเองของชุมชนในระยะยาว การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาและดูแลพื้นที่การเรียนรู้จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้แหล่งเรียนรู้เหล่านี้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้งานได้อย่างแท้จริง

จากการสังเคราะห์องค์ความรู้จากบทความวิชาการทั้งหมด นำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่สำคัญสำหรับการขับเคลื่อนการศึกษาไทยสู่อนาคต โดยประการแรก คือการปฏิรูปโครงสร้างระบบการศึกษาให้มีความยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความหลากหลาย ซึ่งหมายถึงการปรับเปลี่ยนระบบการศึกษาจากแบบตายตัวที่กำหนดเส้นทางการเรียนรู้แบบเดียว ไปสู่ระบบที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเลือกเส้นทางการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจและศักยภาพของตนเอง รวมถึงการพัฒนาระบบการเทียบโอนความรู้และประสบการณ์ที่มีประสิทธิภาพ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเคลื่อนย้ายระหว่างการศึกษาในรูปแบบต่างๆ ได้อย่างคล่องตัว

ประการที่สอง การพัฒนาระบบการผลิตและพัฒนาครูให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลง จำเป็นต้องมีการปรับปรุงหลักสูตรการผลิตครูให้ทันสมัย เน้นการพัฒนาสมรรถนะที่จำเป็นสำหรับการเป็นครูในศตวรรษที่ 21 การสร้างระบบสนับสนุนการพัฒนาวิชาชีพครูอย่างต่อเนื่อง และการส่งเสริมให้ครูเป็นนักวิจัยและนวัตกรรมที่สามารถพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน ควบคู่ไปกับการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการเชื่อมโยงการศึกษาทุกรูปแบบ ผ่านการพัฒนาระบบการศึกษาที่เอื้อให้ประชาชนทุกช่วงวัยสามารถเข้าถึงโอกาสในการพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

ประการที่สาม การพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนและการส่งเสริมความเท่าเทียมในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ จำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งสถานศึกษา ครอบครัว ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน ในการร่วมกันพัฒนาและดูแลแหล่งเรียนรู้ที่

หลากหลาย การจัดสรรทรัพยากรทางการศึกษาอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม และการพัฒนาระบบสนับสนุนที่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา โดยเฉพาะสำหรับกลุ่มผู้เรียนที่มีความเปราะบางหรือด้อยโอกาส

ทั้งนี้ การขับเคลื่อนข้อเสนอแนะเชิงนโยบายดังกล่าวให้เกิดผลในทางปฏิบัติ จำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการองค์ความรู้จากหลากหลายศาสตร์ ทั้งด้านการศึกษา จิตวิทยา สังคมวิทยา เทคโนโลยี และศาสตร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม ในการร่วมกันออกแบบและพัฒนาระบบการศึกษาที่มีคุณภาพ เท่าเทียม และมีความยั่งยืน สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในโลกยุคปัจจุบันและอนาคต การสร้างความเข้าใจและการยอมรับร่วมกันในสังคมต่อทิศทางการปฏิรูปการศึกษา จะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยผลักดันให้การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีความต่อเนื่อง

2.2 บทสังเคราะห์องค์ความรู้จากการดำเนินโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 2 : จินตนาการใหม่สู่การศึกษาไร้รอยต่อ

จินตนาการใหม่ สู่การศึกษาไร้รอยต่อ

ผู้เขียนรู้สึกดีใจอย่างมากที่ได้เห็นหนังสือเล่มนี้ออกมาเป็นรูปเป็นเล่ม สาเหตุหนึ่งเพราะผู้เขียนเองเป็นผู้ประสานงานวิชาการที่ได้รวบรวมและเห็นพัฒนาการของบทความทั้ง 12 ฉบับนี้มาตั้งแต่ต้น การได้เห็นบทความเหล่านี้ถูกเรียบเรียงรวมเล่มออกมาเป็นหนังสือได้ จึงเป็นเรื่องที่น่าภาคภูมิใจและน่ายินดีว่าตนทำงานสำเร็จเสียที (ฮา) อีกสาเหตุหนึ่ง ก็เพราะตัวผู้เขียนเองได้รับประสบการณ์ที่ลึกซึ้งและมีความหมายจากการเดินทางร่วมกันกับคณะทำงาน SAT การศึกษาและการเรียนรู้มาเกือบ 2 ปี ในบทส่งท้ายนี้ ผู้เขียนอยากแบ่งปันเรื่องราวบนเส้นทางการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น และหวังว่าหนังสือเล่มนี้ได้พาทุกท่านเปิดประตูสู่การเรียนรู้ที่มีความหมายเช่นเดียวกัน

ระยะที่ 1 ลองเอาเท้าจุ่มน้ำ

จุดเริ่มต้นที่ทำให้ผู้เขียนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับโครงการนี้ เกิดขึ้นเมื่อปลายปี พ.ศ. 2565 เมื่ออาจารย์อนุชาติ พวงสำลี หัวหน้าคณะทำงาน SAT การศึกษาและการเรียนรู้ ของ สกสว. ขวนให้ผู้เขียนมาเป็นนักวิจัยรับเชิญในโครงการระยะที่ 1 โดยให้โจทย์ว่า เขียนอะไรก็ได้จากมุมมองและความเชี่ยวชาญของตนเอง เพื่อสะท้อนภาพสถานการณ์การศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทยในปัจจุบัน และช่วยวิเคราะห์หน้อยว่า โจทย์วิจัยอะไรที่ประเทศไทยควรจะทำเพื่อนำไปสู่การพัฒนาระบบการศึกษาในอนาคต

ในฐานะของคนที่เฝ้ามองและติดตามปรากฏการณ์ทางสังคมและในโลกการศึกษามาโดยตลอด ผู้เขียนได้เขียนบทความเรื่อง “ระบบการเรียนรู้ของคนไทยท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง: สามปรากฏการณ์และโจทย์คำถาม” และได้นำเสนอบทความนี้ในเวทีเสวนา Education Journey ที่ทีมงาน SAT จัดขึ้น หลังจากนั้น ก็ได้เข้าร่วมเสวนาเวทีนี้อีกหลายครั้ง ด้วยว่าหัวข้อในแต่ละครั้ง มีความน่าสนใจ แปลกใหม่ เป็นมุมมองที่มักจะไม่ค่อยถูกพูดถึง เช่น สถานการณ์การเรียนรู้ของเด็กชายขอบและเด็กชาติพันธุ์ การแบ่งสรรทรัพยากรทางการศึกษา หรือแม้แต่ความเชื่อมโยงระหว่างการเดินทางไกลทางการเมืองของเยาวชนกับปัญหาในระบบการศึกษา ฯลฯ

ผู้ที่มาร่วมเสวนาและร่วมรับฟังก็มีความหลากหลายเป็นอย่างมาก ทั้งในแง่ของประสบการณ์การทำงานและศาสตร์ที่เล่าเรียนมา ไม่เพียงมีคณาจารย์ด้านครุศาสตร์และศึกษาศาสตร์ แต่ยังมีนักวิชาการ นักเศรษฐศาสตร์ (ที่มักออกตัวว่า ตนเองไม่ได้เกี่ยวข้องกับการศึกษาเท่าไรนัก) อาจารย์จากคณะรัฐศาสตร์ ครู และผู้บริหารที่ทำงานอยู่ในโรงเรียน ตัวแทนจากพรรคการเมือง ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ คนรุ่นใหม่ในวิชาชีพเคลื่อนการศึกษาอยู่ ทั้งในรูปแบบวิสาหกิจเพื่อสังคม นักพัฒนาเทคโนโลยีด้านการศึกษา หรือองค์กรที่ทำงานด้านสิทธิเด็ก เป็นต้น

ความหลากหลายนี้ทำให้บรรยากาศของการแลกเปลี่ยนนั้นมีชีวิตชีวา สร้างมุมมองที่สดใหม่และจุดประกายความคิดเป็นอย่างมาก ผู้เขียนรู้สึกเหมือนมีดอกไม้ไฟที่แตกตัวระยิบระยับอยู่ในหัวทุกครั้งหลังเข้าร่วม และรู้สึกท่วมท้นไปด้วยข้อมูลและประกายความคิด (insights) ใหม่ ๆ ที่ต้องใช้เวลาหลายวันกว่าจะ “ย่อย” ได้หมด

ประสบการณ์เช่นนี้ เรียกได้ว่าเป็นสวรรค์ของ “นิรด์ด้านการศึกษา” แบบผู้เขียน และทำให้อดคิดไม่ได้ว่า จะดีแค่ไหนหากเราสามารถจัดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบนี้ได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อจุดประกายความคิดให้กับสังคมวงกว้าง และเปิดโอกาสให้ผู้สนใจและอินกับเรื่องการศึกษา มาร่วมเรียนรู้ เก็บเกี่ยวองค์ความรู้ และประสบการณ์เหล่านี้ไปเสริมพลังในการทำงานของพวกเขาต่อไป

ระยะที่ 2 กระโจนลงทั้งตัว

เมื่อผู้เขียนทราบว่าโครงการนี้ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการต่อในระยะที่ 2 ก็รู้สึกยินดีไปด้วย แต่ความยินดีนี้มาพร้อมกับความตื่นเต้นถึงประหวั่นพรั่นพรึง เพราะปีนี้ ผู้เขียนไม่ได้มีหน้าที่เขียนบทความและมาร่วมฟังเสวนาอย่างเดียวแล้ว แต่ต้องทำงานประสานกับนักวิจัย นักวิชาการและนักขับเคลื่อนการศึกษา เพื่อให้เกิดบทความ 12 ฉบับที่ผู้อ่านเห็นอยู่นี้

ความคาดหวังของสกว. และคณะทำงาน SAT ต่อชิ้นงานเหล่านี้ก็เข้มข้นขึ้น พวกเขาคาดหวังว่าบทความเหล่านี้จะชี้ให้เห็นถึงแง่มุมและจุดคานงัดที่สำคัญในการปฏิรูปการศึกษา เป็นองค์ประกอบหนึ่งในการจัดทำข้อเสนอยุทธศาสตร์ด้านวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) ด้านการศึกษาและการเรียนรู้ และคาดหวังว่า การรวมตัวกันของนักวิชาการและนักปฏิบัติจากหลากหลายสาขานี้ จะทำให้เกิดเครือข่ายนักวิจัยที่ทำงานร่วมกันในอนาคต และเกิดองค์ความรู้ใหม่ที่เชื่อมโยงการทำงานจากภาคปฏิบัติและแนวคิดเชิงวิชาการเข้าด้วยกัน (grounded theory in practice)

จากโจทย์ที่ได้รับมานี้ ทำให้คณะทำงานเริ่มมองหา นักวิจัย นักวิชาการ การทางการศึกษา จากหลากหลายศาสตร์ ที่มีมุมมองน่าสนใจต่อปรากฏการณ์ในภาคการศึกษา และนักขับเคลื่อนปฏิบัติที่มีประสบการณ์การทำงานกับครอบครัวเด็กและเยาวชนมาก่อน และมีความสนใจอยากมาร่วมเครือข่ายนี้ ส่วนผู้เขียนมีภารกิจในการออกแบบกิจกรรมเชิงปฏิบัติการให้พวกเขาได้มาทำความรู้จักกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานและการทำวิจัย แลกเปลี่ยนเครื่องมือที่ใช้ในการค้นหาความรู้ และชวนกันตั้งโจทย์หรือหัวข้อบทความตามความสนใจ โดยเราคาดหวังว่าการแลกเปลี่ยนเรียนรู้นี้จะทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดแรงบันดาลใจและโจทย์วิจัยใหม่ๆ ที่พาสังคมไปสู่การแสวงหาคำตอบในโจทย์ใหม่ หรือ ได้คำตอบใหม่สำหรับปัญหาเดิมๆ

อันที่จริงแล้ว ในโลกนี้ มีกรอบแนวคิดและเครื่องมือไม่น้อยที่ชวนให้คนลุกขึ้นมาตั้งโจทย์คำถามและมีมุมมองใหม่ได้ โดยเครื่องมือที่นำมาเสนอในกิจกรรมเชิงปฏิบัติการนี้ได้แก่ โมเดลภูเขาน้ำแข็ง (iceberg model) ที่ชวนให้เราดำดิ่งลงไปใต้ชั้นของปรากฏการณ์ มองเห็นแบบแผนพฤติกรรม วิเคราะห์โครงสร้างและระบบที่ผลิตซ้ำพฤติกรรมเหล่านี้ลงไปจนถึงชั้นของกระบวนทัศน์ ชุดคุณค่า และความเชื่อของคนในสังคม ที่ทำให้โครงสร้างและระบบดำเนินอยู่ได้

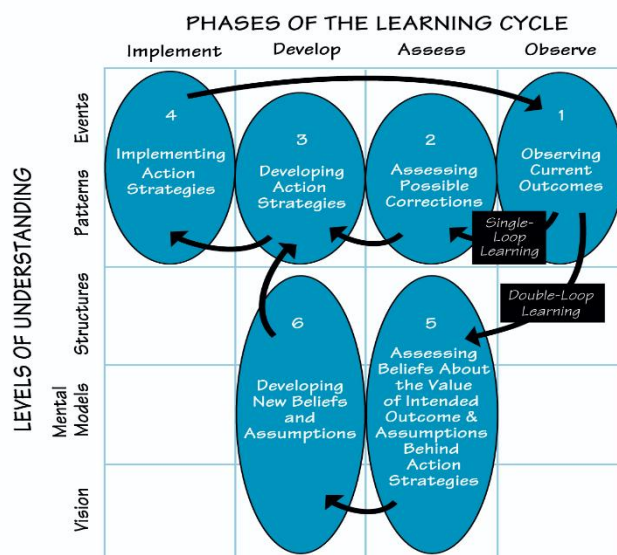
อีกเครื่องมือหนึ่งที่น่าสนใจคือ แนวคิดเรื่องการเรียนรู้แบบวงจรวัดเดียวและวงจรวัดสอง (single-loop learning and double-loop learning) ของ Chris Argyris ที่ชี้ให้เห็นว่า ในกระบวนการแสวงหาความรู้นั้นมีทั้งการเรียนรู้แบบวงจรวัดเดียว นั่นคือ การเรียนรู้ว่าจะแก้ปัญหาก็ปรากฏอยู่ได้อย่างไร และการเรียนรู้แบบวงจรวัดสอง เมื่อเราไม่เพียงแต่แก้ปัญหามีอยู่ตรงหน้า แต่ตั้งคำถามกับสมมติฐาน ชุดคุณค่าและความเชื่อที่เป็นปัจจัยให้สภาพปัญหานี้ดำรงอยู่

อีกแนวคิดหนึ่งที่สำคัญ คือ แนวคิดเรื่องวงจรการเรียนรู้ (learning cycle) ของ David Kolb ที่นำเสนอว่า วงจรการเรียนรู้ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน เริ่มต้นจาก

- ขั้นที่ 1 คือ การเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม (concrete learning) เมื่อผู้เรียนได้สัมผัสประสบการณ์ใหม่หรือตีความประสบการณ์เดิม นำมาสู่
- ขั้นที่ 2 คือ การสังเกตการณ์อย่างใคร่ครวญ (reflective observation) เมื่อผู้เรียนสะท้อนคิดใคร่ครวญถึงประสบการณ์นั้นผ่านความเข้าใจของตนเอง นำมาสู่
- ขั้นที่ 3 คือ การพัฒนาแนวคิดเชิงนามธรรม (abstract conceptualization) เมื่อผู้เรียนเริ่มสร้างแนวคิดใหม่หรือเปลี่ยนแปลงแนวคิดเดิมที่ตนเคยมีจากประสบการณ์ที่ผ่านมา นำมาสู่
- ขั้นที่ 4 คือ การลงมือปฏิบัติ (active experimentation) เมื่อผู้เรียนใช้แนวคิดใหม่ในการปฏิสัมพันธ์กับโลกหรือใช้วิธีการใหม่แก้ปัญหา เพื่อดูว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร

ผลของการลงมือทำในขั้นที่ 4 นี้ จะกลายมาเป็นประสบการณ์ใหม่ของผู้เรียน และนำผู้เรียนเข้าสู่ขั้นที่ 1 ของวงจรการเรียนรู้อีกครั้ง

เมื่อนำทั้ง 3 แนวคิด ทั้งโมเดลภูเขาน้ำแข็ง การเรียนรู้แบบวงจรวัดสอง และ 4 ขั้นตอนในวงจรการเรียนรู้ มาผสมผสานกัน เราจะได้กลยุทธ์ใหม่ในการแสวงหาความรู้ได้ ตามภาพนี้

ภาพที่ 4 Double-loop Learning Matrix

ที่มา: <https://thesystemsthinker.com/working-in-high-leverage-zones-with-the-double-loop-learning-matrix/>

หากเรานำของแนวคิดนี้มาปรับใช้กับการตั้งโจทย์วิจัยเพื่อแก้ปัญหการศึกษา เราจะพบว่า หากเรานิยามและให้ความสนใจกับโจทย์ปัญหการศึกษาแบบ single-loop learning กล่าวคือ การหาวิธีการแก้ปัญหเฉพาะหน้าที่เราเผชิญอยู่หรือเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่างที่ถูกลงไว้ เช่น

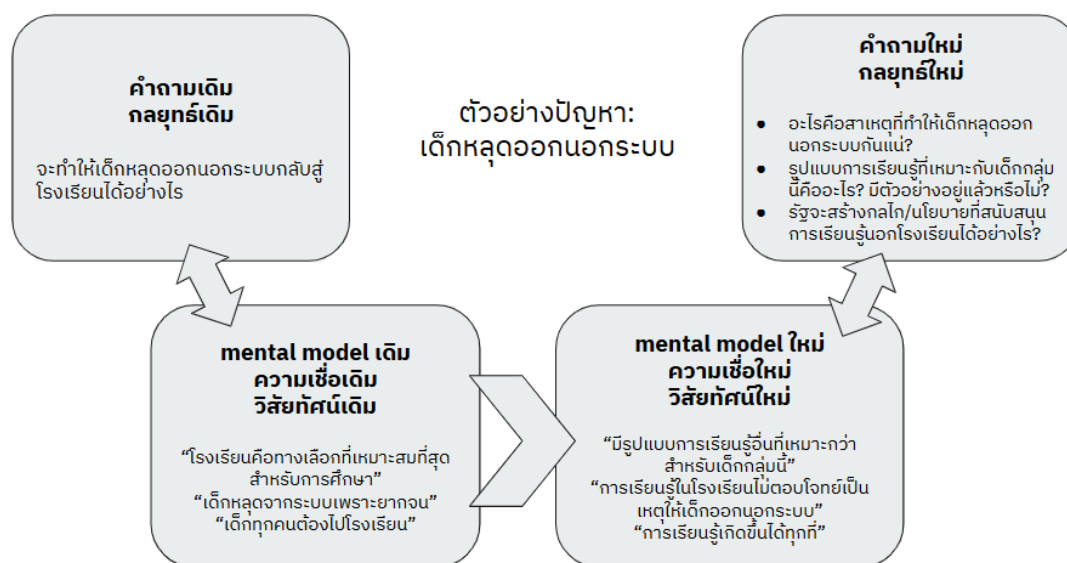
- เราจะหาวิธีการยกระดับผลคะแนน PISA ของนักเรียนไทยได้อย่างไร
- เราจะวิธีพัฒนาครูที่มีอยู่ในระบบได้อย่างไร
- เราจะลดภาระงานครูได้อย่างไร
- เราจะปรับหลักสูตรแกนกลางให้เป็นหลักสูตรฐานสมรรถนะได้อย่างไร เป็นต้น

เมื่อเราได้คำตอบของปัญหาเหล่านี้ เราก็กังทำได้เพียงตอบสนองต่อปรากฏการณ์และแบบแผนของระบบการศึกษาเดิมนั้น

แต่เมื่อไหร่ที่เราเริ่มเข้าสู่วงจรซ้อนของการเรียนรู้ นั่นคือเราเริ่มตั้งคำถามกับชุดคุณค่า สมมติฐานและเป้าหมายที่ถูกลงเอาไว้ เช่น

- ผลคะแนน PISA มีความสำคัญอย่างไร คะแนนที่สูงหรือต่ำนั้นสะท้อนถึงอะไร
- เพราะเหตุใดเราถึงต้องพัฒนาครูที่มีอยู่ในระบบซ้ำแล้วซ้ำเล่า หรือเป็นเพราะระบบที่เป็นอยู่ไม่เอื้อให้ได้ครูที่มีคุณภาพสูงแต่ต้น และบริบทการทำงานไม่เอื้อให้ครูพัฒนาตนเอง
- ภาระงานครูที่มีมากนั้นเกิดจากระบบโครงสร้างหรือนโยบายแบบใด
- อะไรคือความจำเป็นในการมีอยู่ของหลักสูตรแกนกลาง การมีหลักสูตรแกนกลางนั้นเป็นประโยชน์ต่อใคร เป็นต้น

การตั้งคำถามหรือตั้งโจทย์วิจัยด้วยการเรียนรู้จรรยาบรรณ จึงเป็นการท้าทายโครงสร้าง ระบบและ กระบวนทัศน์แบบเดิมที่เหนียวแน่นแบบแผนและปรากฏการณ์เดิมให้เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า เปิดโอกาสให้เกิดการ สร้างและทดลองโครงสร้างและกระบวนทัศน์แบบใหม่ และอาจนำไปสู่การวางวิสัยทัศน์แบบใหม่ของสังคมได้

ตัวอย่างของการลองตั้งโจทย์วิจัยบนกระบวนทัศน์ใหม่

จากกิจกรรมนี้ ผู้เข้าร่วมได้สร้างคำถามใหม่ๆ ที่ท้าทายกระบวนทัศน์และความเชื่อเดิม เป็นต้นว่า

- ที่ผ่านมา รัฐควบคุมว่าใครจะผลิตหนังสือเรียนได้ แต่จะเป็นไปได้หรือไม่ ที่ในอนาคต ใครๆ ก็ผลิตหนังสือเรียนได้ และถ้าเป็นเช่นนั้น เราจะมีกลไกประกันคุณภาพสื่อการเรียนรู้แบบใหม่อย่างไร
- ที่ผ่านมา เรามีแนวทางในการสอนเรื่องพุทธธรรมโดยเน้นให้ผู้เรียนชื่นชมความสวยงามหลากหลายของวัฒนธรรมต่างๆ อย่างผิวเผิน ในอนาคต จะเป็นไปได้หรือไม่ที่เราจะสร้างความเข้าใจเชิงพุทธธรรมให้แก่ผู้เรียนด้วยสายตาเชิงวิพากษ์มากขึ้น
- ที่ผ่านมา เราจัดกิจกรรมอบรมพัฒนาคู ขนฐานคิดว่าครูไม่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองและต้องมีคนป้อนความรู้ใหม่ให้ ในอนาคต เป็นไปได้หรือไม่ ที่เราจะมีวิธีใหม่ๆ ในการพัฒนาความเป็นผู้ก่อการของครู (teacher agency) เพื่อให้ครูลุกขึ้นมาเป็นผู้สร้างและเผยแพร่ความรู้ด้วยตนเอง

ภาพที่ 5 บรรยากาศกิจกรรมระดมสมองตั้งโจทย์วิจัย เมื่อวันที่ 21-23 กรกฎาคม 2566

กิจกรรมต่อมา เป็นการนำเสนอฉากทัศน์ภาพอนาคต (future scenario) เพื่อเป็นสารตั้งต้นทางความคิด และชวนให้ผู้เข้าร่วมออกแบบโจทย์วิจัยที่สอดคล้องกับความท้าทายในอนาคต ฉากทัศน์ทั้ง 5 ภาพนี้ ได้แก่

1. A very old future อนาคตที่สังคมเต็มไปด้วยผู้สูงอายุ
2. A very polarized future อนาคตที่สังคมที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งแบ่งขั้ว
3. A very hot future อนาคตที่คนต้องใช้ชีวิตในวิกฤตสิ่งแวดล้อม
4. An accelerated future อนาคตที่การพัฒนาในทุกด้านถูกเร่งด้วยเทคโนโลยี
5. A mentally challenged future อนาคตที่คนส่วนใหญ่เผชิญปัญหาสุขภาพจิต

และชวนให้ผู้เข้าร่วมระดมสมองในสองประเด็นว่า (1) ภาพอนาคตดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อการศึกษา และการเรียนรู้อย่างไร และ (2) เราควรตั้งโจทย์วิจัยหรือตั้งคำถามอย่างไรเพื่อให้ได้ความรู้ที่จำเป็นในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลง โดยต้องคำนึงด้วยว่า ภาพอนาคตทั้ง 5 นี้ อาจเกิดขึ้นในห้วงเวลาเดียวกัน และส่งผลต่อกันและกันได้ด้วย

กิจกรรมนี้ทำให้เรามองเห็นระบบการศึกษา ทั้งในบทบาทของ “ผู้กระทำ” (กล่าวคือ ระบบการศึกษาทำให้คนพร้อมใช้ชีวิตท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงสังคมและสิ่งแวดล้อมในอนาคตอย่างไร) และ ในบทบาทของ “ผู้ถูกระกระทำ” (กล่าวคือ ระบบการศึกษาเองได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างไร) และจุดประกายให้ผู้เข้าร่วมได้สร้างโจทย์ใหม่ๆ ที่ควรมีการศึกษาวิจัยในอนาคต เช่น

- การเรียนรู้ของคนได้รับผลกระทบอย่างไรจาก Generative AI ครูและสถานศึกษาควรมีแนวทางปรับตัวอย่างไร ควรจะนำมาใช้นาน้อยเพียงใด หรือภายใต้เงื่อนไขแบบใด
- การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศส่งผลให้ประชากรส่วนหนึ่งต้องย้ายถิ่นฐาน (climate refugee) และ กระทบครอบครัวที่พึ่งพารายได้จากเกษตรกรรมและเด็กที่เกิดในครอบครัวเกษตรกร ระบบการศึกษาจะรองรับการย้ายถิ่นฐานของและช่วยให้คนทำงานในภาคเกษตรที่พึ่งพาสภาพอากาศปรับตัวได้อย่างไร
- ความเข้าใจใหม่ในทางจิตวิทยา ชี้ให้เห็นว่า วิกฤตสุขภาพจิตที่เกิดขึ้นในขณะนี้ ไม่ได้เกิดจากปัจจัยส่วนบุคคลเท่านั้น แต่เกิดจากสภาพแวดล้อมและความสัมพันธ์รอบตัวแต่ละคน เราจะมีนโยบายสนับสนุนครอบครัว ชุมชนและโรงเรียน อย่างไรเพื่อแก้ไขปัญหาสุขภาพจิตในเด็กและเยาวชนอย่างรอบด้าน
- ระบบการศึกษาจะดำเนินการอย่างไร ในสังคมที่ขัดแย้งแบ่งขั้ว (polarized) มากขึ้น เช่น ครูจะสอนอย่างไรในโรงเรียนหรือห้องเรียนที่มีความขัดแย้งสูง นอกจากนี้ การจัดการเรียนรู้แบบใดที่จะช่วยลดการขัดแย้งในสังคม ทำให้ผู้เรียนมองเห็นและเข้าอกเข้าใจผู้ที่เห็นต่าง และทำให้สังคมก้าวหน้าไปได้ท่ามกลางความขัดแย้ง

กระบวนการทั้งหมดนี้ ทำให้เห็นว่า เพื่อที่จะออกแบบโจทย์วิจัยทางการศึกษาใหม่ๆ เราจำเป็นต้องทำงานกับ mental model หรือแบบจำลองทางความคิดของนักวิจัยและนักขับเคลื่อนการศึกษา และ

จำเป็นที่เราจะต้องมองภาพกว้าง เห็นระบบการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคมและสภาพแวดล้อมที่ใหญ่กว่าแค่กระทรวงศึกษาหรือโรงเรียน และเห็นพลวัตรระหว่างตัวผู้เรียน ระบบการศึกษาและยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป

ระยะที่ 3 จาก “เลนส์ของรัฐราชการ” สู่ “เลนส์ของผู้เรียน”

หลังจากที่ได้จัดกระบวนการไปแล้ว ผู้เขียนก็วกกลับมาคิดต่อจากบทความที่ตนเองได้เขียนถึงสามปรากฏการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นกับการศึกษาและการเรียนรู้ของคนไทย อันที่จริงแล้ว เราจะมองเห็นปรากฏการณ์ต่างๆ ได้ชัดเจนขึ้น เมื่อเราถอยออกมามองภาพใหญ่ว่า “ระบบการศึกษาที่รัฐสร้างขึ้น” นั้น เป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของการเรียนรู้ของคนเท่านั้น เพราะการเรียนรู้ของคนแต่ละคนสามารถดำเนินไปได้ ไม่ว่าคนเราจะอยู่หรือไม่อยู่ในระบบการศึกษาก็ตาม อยู่ในสถานศึกษาในสังกัดของรัฐหรือไม่ก็ตาม และคุณภาพของการเรียนรู้นั้นก็ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยมากกว่าที่รัฐจะเข้าไปกำกับจัดการได้

ทว่า เมื่อสังคมพูดถึงการปฏิรูปการศึกษาที่ไร ก็มักจะคิดถึง “การจัดระเบียบระบบการศึกษาที่รัฐสร้างขึ้น” โดยพุ่งเป้าไปที่การปรับเปลี่ยนโครงสร้าง กฎระเบียบหรือนโยบายของรัฐ เป็นหลัก และมองว่า ถ้าทำสิ่งต่างๆ เหล่านี้แล้ว จะสามารถ “เปลี่ยนรูป” ระบบการศึกษาให้เป็นไปตามความคาดหวังได้ กระบวนทัศน์ - หรือเลนส์ - แบบนี้จึงตั้งอยู่บนมุมมองของรัฐราชการในฐานะผู้กำกับดูแลระบบการศึกษาเป็นหลัก

เราไม่อาจปฏิเสธว่าเลนส์แบบนี้ก็มีความสำคัญ แต่การใช้เลนส์นี้เป็นเลนส์หลักในการมองระบบการศึกษาเพียงอย่างเดียว อาจทำให้เราหลงลืมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญที่สุด นั่นคือ ผู้เรียน และมองไม่เห็นผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ ที่อยู่รอบตัวเขา

อีกทั้งกระบวนทัศน์นี้มีลักษณะที่กีดขวางการเรียนรู้ที่มีคุณภาพของผู้เรียนอยู่ 4 ประการ ได้แก่

1. ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาภายในระบบการศึกษาของรัฐ ที่กำกับดูแลโดยหน่วยงานราชการ โดยไม่ตระหนักถึงทางเลือกใหม่ๆ ในการเรียนรู้ของผู้คนที่อาจจะมีคุณภาพสูงกว่า เมื่อมองไม่เห็นจึงไม่ได้ถูกนับรวมหรือดึงเข้ามาเป็นทางเลือกให้กับผู้เรียนในระบบของรัฐ
2. เชื่อว่าการกระทำโดยการสั่งการของผู้มีอำนาจ จะสามารถจัดการกับความซับซ้อนได้ เช่น ออกกฎระเบียบใหม่ กำหนดให้สร้างหน่วยงานใหม่ ประกาศนโยบายใหม่ ฯลฯ ส่งผลให้ระบบรัฐราชการมีความซับซ้อนมากขึ้น ขยายขนาดและเหอะเหวขึ้น ยึดหยุ่นน้อยลง และส่วนย่อยแต่ละส่วนถูกตัดขาดออกจากกัน
3. ไม่ให้ความสำคัญกับการถอดบทเรียนในสิ่งที่ดำเนินการไปแล้ว บทความของวอร์ (บทที่ x) ได้ชี้ให้เห็นว่า นโยบายการศึกษาไทยจำนวนมากถูกใช้มายาวนานแต่ไม่ได้ถูกทบทวนและยกเลิก และยังมีการประกาศนโยบายใหม่ๆ จำนวนมากออกมาอย่างต่อเนื่อง บ่อยครั้งนโยบายเหล่านี้ก็ขัดแย้งกันเอง จนไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างที่ผู้กำหนดนโยบายตั้งใจไว้ เป็นที่น่าตั้งคำถามว่า กระบวนการกำหนดนโยบายการศึกษาของไทย มีความสามารถในการเรียนรู้จากความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการดำเนินงานที่ผ่านมาหรือไม่

4. มองเห็นผู้เรียนเป็นวัตถุ (object) ที่เหมือนๆ กัน และครูเป็นเพียงฟันเฟืองในการตอบสนองต่อนโยบายที่รัฐสั่งการ ไม่ได้มองเห็นความหลากหลาย ความเป็นมนุษย์ และความผู้กระทำการ (agency) ในตัวผู้เรียนและผู้ปฏิบัติงาน

ทั้งนี้ทั้งนั้น ผู้เขียนเชื่อว่า การปฏิรูปการศึกษา โดยการผลิตนวัตกรรมใหม่ๆ วิธีการใหม่ๆ หรือแม้กระทั่งโครงสร้างใหม่ๆ จะไม่เกิดผลลัพธ์ที่ต่างจากเดิมมากนัก หากนวัตกรรม วิธีการ หรือ โครงสร้างเหล่านั้น ตั้งอยู่บนกระบวนทัศน์เดิม เพราะกระบวนทัศน์เหล่านี้ยังทรงพลังและหล่อเลี้ยงวัฒนธรรม โครงสร้างรูปแบบพฤติกรรมที่เป็นอยู่อย่างเข้มแข็ง จนทำให้ไม่ว่าเราจะใส่วิธีการ นวัตกรรม หรือ นโยบายใดๆ เข้าไป มันก็จะถูกปิด แปรแปลง ปรงแต่ง ใส่ซอส ออกมาเป็นรสชาติเดิมที่เราคุ้นชิน

การกินอาหารที่รสชาติที่เราคุ้นเคยไม่ใช่เรื่องไม่ดี เว้นแต่มันเป็นอาหารรสชาติแย่

ดังนั้น หากเรามองว่าสิ่งที่ออกมาจากระบบการศึกษาทุกวันนี้ยังรสชาติแย่ ประสบการณ์การเรียนรู้ที่คนแต่ละคนได้รับในช่วงชีวิตนี้ควรจะได้มากกว่านี้ เราก็คงต้องการเล่นสไลม์ใหม่ในการทำงานการศึกษา เพื่อที่เราจะสามารถออกแบบหรือปรับเปลี่ยนการศึกษาให้ตอบโจทย์ของผู้คนและยุคสมัยได้มากกว่าเดิม

เมื่อเราเปลี่ยนมุมมองจาก “เลนส์ของรัฐบาล” ที่พยายามควบคุมจัดการและตีกรอบให้กับระบบการศึกษา มาเป็น “เลนส์ของมนุษย์แต่ละคน” ที่ต้องการเรียนรู้ (คนในแวดวงธุรกิจคงจะคุ้นเคยกับมุมมองเช่นนี้ ในชื่อว่า user-centric หรือ human-centric คือ เอาผู้ใช้หรือเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง) เราจะพบว่ามนุษย์แต่ละคนนั้นเข้ามาปฏิสัมพันธ์กับระบบการศึกษา เพราะต้องการตอบสนองต่อความต้องการของตนเอง สิ่งทีแต่ละคนต้องการจากการศึกษามีความหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นความรู้และทักษะ วุฒิการศึกษาเพื่อนำไปใช้เรียนต่อหรือทำงาน หรือการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ชุมชนและสังคมรอบตัว

ด้วยเลนส์นี้ เราจะพบว่า บนเส้นทางการเรียนรู้ในระบบการศึกษาของคนแต่ละคน ล้วนมี “รอยต่อ” เต็มไปหมด คำว่า “รอยต่อ” ในที่นี้ คือ อุปสรรคที่ทำให้เขาเข้าไม่ถึงเส้นทางการเรียนรู้ที่เขาอยากจะไป หรือสิ่งที่เขาอยากจะได้เรียน สิ่งกีดขวางที่ทำให้การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นต่อนั้นสะดุด ไม่ลื่นไหล หรือไม่ตอบโจทย์ของเขา

ถ้าเราถามแต่ละคนว่า ตั้งแต่ได้กจนโตเคยเจออุปสรรคอะไรกันมาบ้างในระบบการศึกษา คิดว่าทุกคนน่าจะคิดออก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล็กหรือเรื่องใหญ่ เช่น

- ตอนอนุบาลได้เรียนรู้ผ่านการเล่นอิสระแต่พอข้ามชั้นมาประถมกลับต้องเร่งเรียนอ่านเขียน
- ถูกกลั่นแกล้งล้อเลียนในโรงเรียนเพราะมีอัตลักษณ์ที่แตกต่าง เช่น รูปร่าง เพศวิถี สำเนียงภาษา หรือความต้องการพิเศษในการเรียนรู้
- ระดับการเรียนรู้ในห้องเรียนที่ไม่ตรงกับความสามารถ ทำให้เบื่อหน่าย หรือ เรียนไม่ทันเพื่อน
- ฐานะความเป็นอยู่ทางบ้านทำให้ไม่สามารถเรียนต่อในระบบการศึกษาได้

หากมองในแง่ปัจเจกแล้ว รอยต่อที่แต่ละคนต้องเผชิญ คงแตกต่างกันทั้งในแง่ปริมาณและขนาด บางคนอาจจะเจอแค่ขอบฟ้าที่ไม่เรียบ ทำให้เดินสะดุดแต่พอผ่านไปได้ บางคนอาจจะเจอธรณีประตูที่ต้องยกขาสูงมากเพื่อก้าวข้ามไป หรือ สำหรับบางคน เขาอาจจะเจอหุบเหวที่ทำให้ร่วงหล่น ตกออกไปจากระบบการศึกษา

เลย จึงเป็นการยากที่จะเล่าถึงทุกรายต่อที่แต่ละคนพบเจอ แต่ผู้เขียนมองว่า เราอาจจัดกลุ่มรายต่อเหล่านี้ ออกมาเป็น 4 รายต่อที่สำคัญ ได้แก่

1. รายต่อระหว่างการศึกษาในระบบและนอกระบบโรงเรียน

ผลการสอบ PISA ที่ตกต่ำลงต่อเนื่องและจำนวนเด็กที่อยู่นอกระบบการศึกษาในวัยการศึกษาภาคบังคับและหลังการศึกษาภาคบังคับที่มีมากถึง 708,490 คน (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2567) สะท้อนให้เห็นว่า รูปแบบการเรียนรู้ในระบบการศึกษาไม่สามารถสร้างทักษะที่จำเป็นเพียงพอต่อการใช้ชีวิตและการทำงานได้ อีกทั้ง อาจไม่ตอบสนองต่อบริบทชีวิตและความต้องการของผู้เรียน เด็กบางกลุ่มจะประสบกับความท้าทายอย่างมากที่จะอยู่ในระบบการศึกษา เช่น เด็กในครอบครัวยากจนเปราะบาง มีความจำเป็นต้องหารายได้ เด็กที่มีความต้องการพิเศษ เด็กที่เคยกระทำความผิดทางกฎหมาย เป็นต้น ทำให้พวกเขาขาดวุฒิการศึกษาซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญในการเข้าถึงงานที่มั่นคง

ในขณะเดียวกัน ผู้ที่เรียนรู้ผ่านทางเลือกนอกระบบการศึกษา เช่น พื้นที่เรียนรู้และแหล่งการเรียนรู้นอกโรงเรียน การศึกษาตามอัธยาศัย หรือวุฒิด้านวิชาชีพ อาจจะยังไม่ได้เป็นที่ยอมรับในระบบการศึกษาเท่าที่ควร เช่น บางโรงเรียนไม่รับเทียบโอนประสบการณ์ของผู้เรียนที่ออกจากระบบกลางคัน แม้ว่ากระทรวงศึกษาธิการจะเคยกำหนดระเบียบและแนวทางการเทียบโอนไว้แล้ว มหาวิทยาลัยหลายแห่งปฏิเสธการรับผู้เรียนที่มีวุฒิกศน. เข้าเรียน รวมถึงผู้ที่มีประสบการณ์ทำงานหรือมีประกาศนียบัตรวิชาชีพ (professional certificate) ที่ออกโดยเอกชน แต่ขาดวุฒิที่ออกจากรัฐ ทำให้คนเหล่านี้ไม่สามารถต่อยอดอาชีพหรือเข้าสู่ระดับการศึกษาที่สูงขึ้นไปได้

2. รายต่อที่เกิดจากความหลากหลายของตัวผู้เรียน

ผู้เรียนแต่ละคนมีความหลากหลายในหลายมิติ ทั้งในมิติของถิ่นที่อยู่ วัฒนธรรม อัตลักษณ์ ภาษาชาติพันธุ์ และความเชื่อ เช่น ความเชื่อทางการเมือง ความเชื่อเรื่องสิทธิในร่างกาย เป็นต้น ทว่า ระบบการศึกษาไทยถูกประกอบสร้างขึ้นโดยได้รับอิทธิพลจากการสร้างรัฐชาติที่มีวัฒนธรรมเดียว มีกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลาง มีภาษาไทยกลางเป็นภาษากลาง และมีแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่อิงหลักสูตรแกนกลางเป็นหลัก ทำให้ไม่สามารถตอบสนองต่อความหลากหลายของผู้เรียนได้

บทความของกิตติรัตน์และสมิธ ชี้ให้เห็นว่า แม้แต่การสอนคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนไทยยังถูกกำหนดไว้ตามหลักสูตรแกนกลางและนโยบายที่มาจากส่วนกลาง โดยเน้นการหล่อหลอมอัตลักษณ์ทางสังคม (social identity) ของผู้เรียน (เช่น ความเคารพ ความอ่อนน้อม ความยึดมั่นในสถาบันหลักของชาติ) มากกว่าการพัฒนาอัตลักษณ์ส่วนบุคคล (individual identity) ชุดคุณลักษณะดั้งเดิมและวิธีการสอนคุณธรรมเช่นนี้ถูกตั้งคำถามมากขึ้นเรื่อยๆ ในสังคมร่วมสมัยที่ผู้เรียนเชื่อมโยงสัมพันธ์กับสังคมโลกและมีความเป็นพหุวัฒนธรรมมากขึ้น

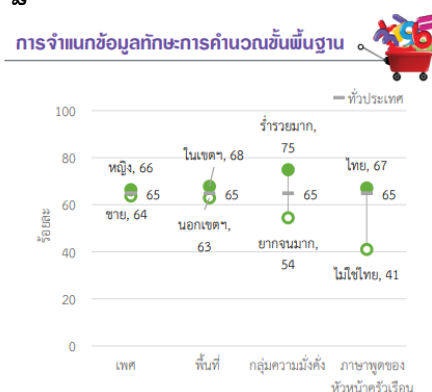
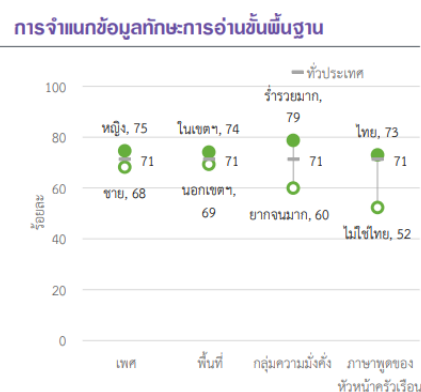
ในภาพใหญ่ของประเทศ ความหลากหลายของผู้เรียนมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นและเข้มข้นในทุกมิติ เช่น ในมิติของสถานะสัญชาติ องค์การยูนิเซฟรายงานว่ ในปี 2564 มี เด็กที่ไม่มีสถานะบุคคลโดยรัฐไทยหรือ “เด็กหัว G” ในโรงเรียนไทยจำนวน 103,223 คนและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จากภาวะสงครามในประเทศ

เพื่อนบ้าน บทความของพิสิษฐ์ ฉายภาพให้เห็นชัดเจนอีกว่า ปัจจุบัน ความหลากหลายทางชาติพันธุ์และภาษา ไม่ได้จำกัดอยู่ในพื้นที่ชายแดนประเทศเท่านั้น โรงเรียนในเมืองใหญ่ก็มีเด็กที่มีความหลากหลายทั้งทางภาษา และชาติพันธุ์เป็นอย่างมาก เพราะเมืองใหญ่ดึงดูดประชากรวัยแรงงานที่หลากหลายเข้ามาทำงานและใช้ชีวิต รวมถึงเด็กและเยาวชนที่เป็นลูกหลานของแรงงานด้วย

ความแตกต่างของอัตลักษณ์ ยังเป็นปัจจัยที่ทำให้เด็กตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งกันในโรงเรียน ดังที่บทความของธานี ชี้อธิบายว่า เด็กที่มีอัตลักษณ์แตกต่างจากคนกลุ่มหลัก ทั้งในด้านรูปร่าง ชาติพันธุ์ และ เพศสภาพ มีแนวโน้มถูกกลั่นแกล้งในโรงเรียนมากกว่า ส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิต ความอยู่ดีมีสุข (well-being) และความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในสังคม (sense of belonging) เมื่อเติบโตขึ้น อย่างไรก็ดี มีทางแก้หลาย ประการ เช่น การจัดให้มีกลุ่มกิจกรรมที่หลากหลายที่นักเรียนสามารถเข้าร่วมได้ และการพัฒนาความสามารถ เป็นผู้ประกอบการ (agency) ให้แก่ครูเพื่อหยุดยั้งการกลั่นแกล้งในโรงเรียน และพัฒนาความเห็นอกเห็นใจ (empathy) ให้แก่นักเรียน

ในส่วนของความหลากหลายทางภาษา จากผลสำรวจสถานการณ์เด็กและเยาวชนในประเทศไทย พ.ศ. 2565 พบว่า เด็กที่ครอบครัวไม่ได้ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาแม่ (มีอยู่ราว 5.4% ของครัวเรือนไทย) มีทักษะ การอ่านและการคำนวณขั้นพื้นฐานต่ำกว่าเด็กวัยเดียวกันที่ใช้ภาษาไทย ส่งผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ทาง การศึกษา โอกาสในการทำงานและความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม อย่างไรก็ตาม แม้ในกลุ่มเด็กที่ครอบครัว พูดภาษาไทยแต่มาจากเศรษฐกิจฐานต่างกัน ก็มีระดับทักษะทางภาษาและการคำนวณแตกต่างกันเช่นกัน การ พัฒนาครูให้จัดการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนที่มีระดับการเรียนรู้หลากหลาย ในบริบทพหุวัฒนธรรม-พหุภาษา จึงมี ความสำคัญอย่างมากต่อการยกระดับผลลัพธ์การเรียนรู้ของทั้งประเทศและการพัฒนาความเป็นพลเมืองของ คนรุ่นต่อไป

ช่องว่างของทักษะการอ่านและการคำนวณขั้นพื้นฐานของเด็กชั้นป.2 ในครัวเรือนประเภทต่างๆ

ที่มา: ผลการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย (MICS) พ.ศ 2565

โดยองค์การยูนิเซฟและสำนักงานสถิติแห่งชาติ

3. รอยต่อระหว่างศาสตร์และสาขาวิชา

วิกฤตต่างๆ ที่โลกกำลังเผชิญ เช่น สภาวะภูมิอากาศแปรปรวน ภัยพิบัติหรือโรคระบาด ฯลฯ ต้องใช้ความรู้และทักษะจากหลากหลายศาสตร์ผสมผสานกันในการแก้ไข การเรียนรู้ที่บูรณาการข้ามศาสตร์ช่วยเพิ่มโอกาสให้นักเรียนของเราเผชิญปัญหาที่ซับซ้อนและท้าทายในอนาคตได้ดีขึ้น

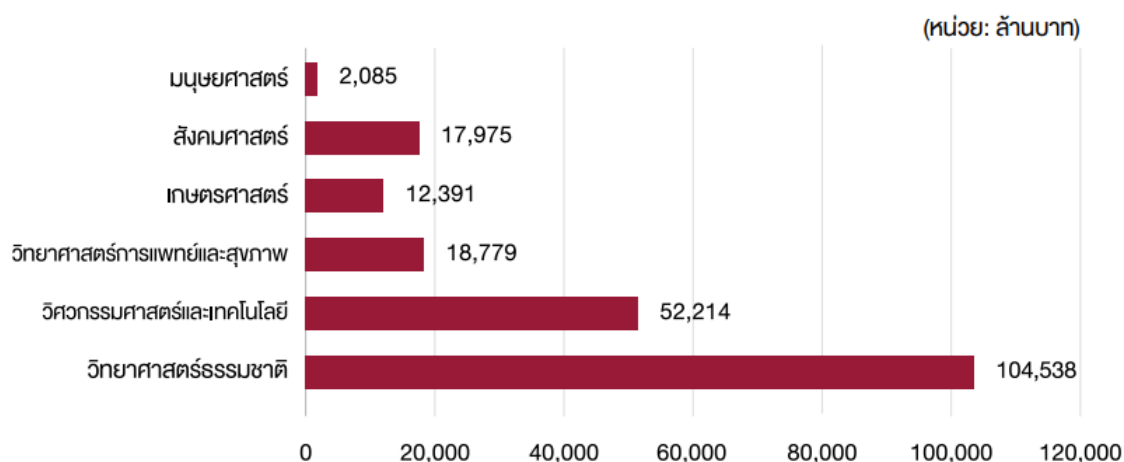
บทความของสวรส ชีชวนให้มองเห็นการศึกษาในฐานะเครื่องมือขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืน (Education for Sustainable Development) และเห็นภาพว่า รูปแบบการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนได้มีบทบาทเป็นผู้กระทำการ (action-oriented pedagogy) เช่น การเรียนรู้ฐานโครงการ (project-based learning: PBL) ทำให้ผู้เรียนเข้าใจสถานการณ์ในชุมชนและโลกอย่างลึกซึ้ง หัดใช้ข้อมูลเป็นฐานในการตัดสินใจ และลงมือสร้างการเปลี่ยนแปลง อย่างมีความรับผิดชอบต่อความมั่นคงทางสิ่งแวดล้อม ความอยู่รอดทางเศรษฐกิจ และความเป็นธรรมทางสังคม

ประโยชน์ของการเรียนรู้ข้ามศาสตร์ไม่ได้มีเพียงเพื่อความอยู่รอดของสังคมเท่านั้น วิทยาศาสตร์การเรียนรู้และประสาทวิทยาชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้ทั้งด้านวิชาการ ศิลปะ ดนตรีและกีฬา ล้วนมีประโยชน์ต่อพัฒนาการทางสมอง ทำให้ต่อยอดสู่การเรียนรู้สิ่งอื่นๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพในอนาคต การเรียนรู้ที่พัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านทั้งด้านร่างกาย จิตใจและสติปัญญา ยังเป็นภูมิคุ้มกันที่จำเป็น เมื่อผู้เรียนต้องใช้ชีวิตท่ามกลางวิกฤตสุขภาพจิตที่สังคมไทยกำลังเผชิญ

ความท้าทายในการเชื่อมร้อยศาสตร์ต่างๆ เกิดจากการจัดการเรียนรู้ที่แยกตามศาสตร์ ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่าโรงเรียนส่วนใหญ่ยังจัดการเรียนรู้โดยแบ่งเนื้อหาและโครงสร้างเวลาเรียนเป็น 8 สาระการเรียนรู้รายวิชาตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลาง ดังนั้น การปรับปรุงหลักสูตรแกนกลางให้ลดการตัดขาดระหว่างวิชาจึงเป็นก้าวสำคัญในการสมานรอยต่อระหว่างศาสตร์ ในระดับอุดมศึกษา การจัดการเรียนการสอนถูกแบ่งออกเป็นคณะต่างๆ ตามธรรมเนียมที่มีมาช้านาน อย่างไรก็ตาม ในช่วงไม่กี่ปีมานี้ บางมหาวิทยาลัยเริ่มสร้างโปรแกรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงข้ามคณะมากขึ้น

อีกประเด็นที่ท้าทายคือ ค่านิยมของสังคมและผู้กำหนดนโยบายการศึกษาที่ให้คุณค่าแต่ละศาสตร์ไม่เท่าเทียมกัน นำมาสู่การจัดสรรทรัพยากรที่เหลื่อมล้ำ เช่น โครงสร้างเวลาเรียนที่ให้น้ำหนักกับการสอนตามสาระการเรียนรู้รายวิชาในหลักสูตร มากกว่าการเปิดวิชาเลือกอิสระใหม่ๆ ตามความสนใจของผู้เรียน (เช่น ความฉลาดรู้ทางการเงิน ศิลปะการแสดง หรือ การใช้งานปัญญาประดิษฐ์) หรือมองว่างานวิจัยสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีคุณค่ากว่างานวิจัยในสาขาสังคมศาสตร์ ส่งผลให้มีการจัดสรรงบประมาณทุนเพื่อการวิจัยและพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมในสาขาวิทยาศาสตร์และสาขาสังคมศาสตร์

ค่าใช้จ่ายทางการวิจัยและพัฒนา จำแนกตามสาขาการวิจัย

หมายเหตุ: ไม่ระบุทางการวิจัย 28 ล้านบาท

ที่มา: รายงานการสำรวจค่าใช้จ่ายและบุคลากรทางการวิจัยและพัฒนาของประเทศไทย
ประจำปี 2564 โดย วช.

4. รอยต่อระหว่างผู้ที่ทำงานด้านการขับเคลื่อนการศึกษาและการเรียนรู้

ทฤษฎีระบบนิเวศวิทยาของ Urie Bronfenbrenner เสนอว่า พัฒนาการของเด็กได้รับอิทธิพลจากระบบความสัมพันธ์ในสิ่งแวดล้อมรอบตัวของเขา ตั้งแต่ระดับครอบครัว โรงเรียน ชุมชนไปจนถึงสังคม การทำงานเพื่อพัฒนาเด็กแต่ละคนจึงต้องอาศัยความร่วมมือมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกระดับและคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องและห่างไกลออกไปส่งผลต่อผู้เกี่ยวข้องเหล่านั้น เช่น นโยบายด้านเศรษฐกิจสังคม อิทธิพลของสื่อและเทคโนโลยี และระบบสวัสดิการเพื่อครอบครัว เป็นต้น

ผู้เกี่ยวข้องที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนาเด็ก คือ พ่อแม่ผู้ปกครอง บทบาทของmira ทำให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยส่งผลต่อรูปแบบความสัมพันธ์ของพ่อแม่กับบุตรหลาน พ่อแม่เองต้องการการสนับสนุนในรูปแบบที่หลากหลายกว่าแต่ก่อนเพื่อให้เลี้ยงดูเด็กได้ดี เช่น สวัสดิการครอบครัว สิทธิลาคลอด และศูนย์เด็กเล็กคุณภาพ นโยบายด้านเศรษฐกิจและการจ้างงานที่เพิ่มความมั่นคงด้านความเป็นอยู่ของครอบครัว กิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายในโรงเรียนและพื้นที่เรียนรู้ใกล้บ้าน เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ความต้องการของพ่อแม่มักไม่ถูกพูดถึงมากนักในกระบวนการกำหนดนโยบายการศึกษา เฉกเช่นเดียวกับความต้องการของนักเรียนหรือครูที่เป็นผู้ปฏิบัติงานในระบบการศึกษา ดังที่บทบาทของวรรต วิพากษ์ไว้ว่า กลไกการมีส่วนร่วมของนักเรียน ผู้ปกครอง และครู ในระบบการศึกษาไทย ยังเป็นเพียงพิธีกรรมที่ขาดความหมาย ในความเป็นจริง การมีส่วนร่วมของพวกเขานั้นทั้งขาดอิสระ ถูกครอบงำคุกคาม และไม่สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงจริง เนื่องจากการออกแบบโครงสร้างเชิงสถาบันที่ให้ผู้กำหนดนโยบายมีอำนาจเหนือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ ชุดคุณค่าวัฒนธรรมแบบอุปถัมภ์และหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้า ทำให้ความเห็นที่แตกต่างไม่ได้ถูกนำมาพูดคุยอย่างตรงไปตรงมา และ ความเหลื่อมล้ำที่ทำให้ผู้เกี่ยวข้องที่มี

สถานะทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรมสูงกว่า “เสียงดังกว่าและถูกรับฟังมากกว่า” ผู้เกี่ยวข้องกลุ่มอื่น

นอกเหนือจากผู้เกี่ยวข้องหลักที่กล่าวไปแล้ว ยังมีหน่วยงานและองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับการศึกษา และการเรียนรู้จำนวนมาก และมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทั้งหน่วยงานที่ก่อตั้งโดยภาครัฐ เช่น สถาบันคุณวุฒิวิชาชีพ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา กรมส่งเสริมการเรียนรู้ (สกร.) ที่ยกระดับจาก สำนักงานส่งเสริมการศึกษาด้านอัยการ (กศน.) เป็นต้น และที่ริเริ่มจากภาคเอกชนและประชาสังคม เช่น กลุ่มผู้ประกอบการเทคโนโลยีการศึกษา วิสาหกิจเพื่อสังคมและบริษัทเอกชน บริษัทเอกชนที่ตั้งสถาบันการเรียนรู้ (academy) เพื่อพัฒนาทักษะของพนักงานตนเองและคนทั่วไป เป็นต้น

เมื่อแต่ละผู้เล่นทำงานด้วยชุดความเชื่อ เป้าหมาย และกระบวนการแตกต่างกัน มีทรัพยากรและความพร้อมแตกต่างกันอย่างมาก แต่งบประมาณทางการศึกษาส่วนใหญ่ยังจัดสรรผ่านหน่วยงานภาครัฐ และถูกกำกับดูแลโดยภาคนโยบายและการเมือง ทำให้หน่วยงานรัฐมีอิทธิพลในการกำหนดวาระที่สำคัญและประเด็นที่ต้องการขับเคลื่อนสูง และทำให้ผู้เล่นขนาดเล็กที่มีนวัตกรรมที่แก้ปัญหาได้กลับไม่สามารถขยายผลได้ หากไม่ได้รับความร่วมมือและสนับสนุนจากหน่วยงานในภาครัฐที่มีอิทธิพลสูงและหน่วยงานเอกชนขนาดใหญ่ที่มีทรัพยากรมากกว่า

การทำงานร่วมกันระหว่างรัฐและเอกชนซึ่งมีธรรมชาติและวัฒนธรรมการทำงานต่างกันย่อมมีความท้าทาย ถึงกระนั้น การทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานรัฐเองก็ยังไม่ใช่ว่าเรื่องง่าย บทความของวัฒนชัย สะท้อนให้เห็นความท้าทายของ TK Park ในฐานะองค์กรมหาชนที่มีภารกิจสร้างพื้นที่เรียนรู้ที่มีชีวิต ที่ต้องประคององค์กรท่ามกลางความผันผวนทางนโยบายและความขัดแย้งทางการเมือง และต้องสร้างความร่วมมือกับพื้นที่เรียนรู้เดิมที่มีอยู่ของรัฐ เช่น โรงเรียนและห้องสมุดชุมชน ซึ่งยังขาดแคลนสนับสนุนอย่างมาก ทั้งในด้านบุคลากร งบประมาณและการจัดการความรู้

ระยะที่ 4 สู่จินตนาการใหม่ที่ไร้รอยต่อ

บทความของภาคิน ชวนให้เราเห็นว่า จินตนาการต่อภาพอนาคตของสังคม เป็นสิ่งสำคัญมากในการสอนสังคมศึกษา เพราะภาพจินตนาการของสังคมในอนาคต ย่อมส่งผลต่อสิ่งที่นักเรียนควรเรียนรู้ในวันนี้ และที่สำคัญ คือมันสามารถปลุกเร้าผู้คนให้คาดหวังจะมีสังคมที่ดีกว่าเดิม

คำว่า “จินตนาการ” นี้เองที่ทำให้ผู้เขียนสะดุดใจ และคิดเชื่อมโยงต่อไปว่า นักขับเคลื่อนการศึกษา ก็ควรจะมี “จินตนาการใหม่” ต่อการศึกษาและการเรียนรู้ที่เราอยากให้เกิดเช่นกัน และเราจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างจินตนาการใหม่นี้ให้แข็งแรงปักหลักได้ในใจของผู้คนและสังคม เราถึงจะสร้างระบบการศึกษาแบบใหม่ได้

เมื่อเรามองเห็นแล้วว่า ที่ผ่านมามีรอยต่ออะไรบ้าง เราก็จะจินตนาการต่อได้ว่า ถ้ารอยต่อเหล่านั้นเลื่อนจางหรือหายไปจะเกิดอะไรขึ้น ในจินตนาการใหม่นี้ เราอาจมองเห็น

- ผู้เรียนทุกคนสามารถเคลื่อนย้ายไปมาระหว่างในและนอกระบบ เข้าถึงประสบการณ์เรียนรู้ที่เหมาะสมกับเขา ณ ช่วงเวลาหนึ่งในชีวิต

- ผู้เรียนทุกคนได้รับการยอมรับ ไม่ถูกเลือกปฏิบัติและกีดกันจากการเรียนรู้ สามารถเรียนรู้และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ท่ามกลางความแตกต่างหลากหลาย
- ผู้เรียนทุกคนเข้าถึงความรู้ในทุกศาสตร์ที่ตนสนใจ อยากเรียนรู้เรื่องใดก็ได้เรียน โดยไม่มีอุปสรรคทั้งในแง่ของวิชา ภาษา หรือสังกัด มีโอกาสแก้ปัญหาที่เชื่อมโยงกับโลกจริง โดยใช้ความรู้และทักษะที่หลากหลาย
- ความร่วมมือที่มีความหมายที่ทำให้ผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษา การเรียนรู้ ผู้ทำงานกับเด็ก เยาวชน และครอบครัว สามารถทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาค เพื่อผลประโยชน์สูงสุดของผู้เรียน

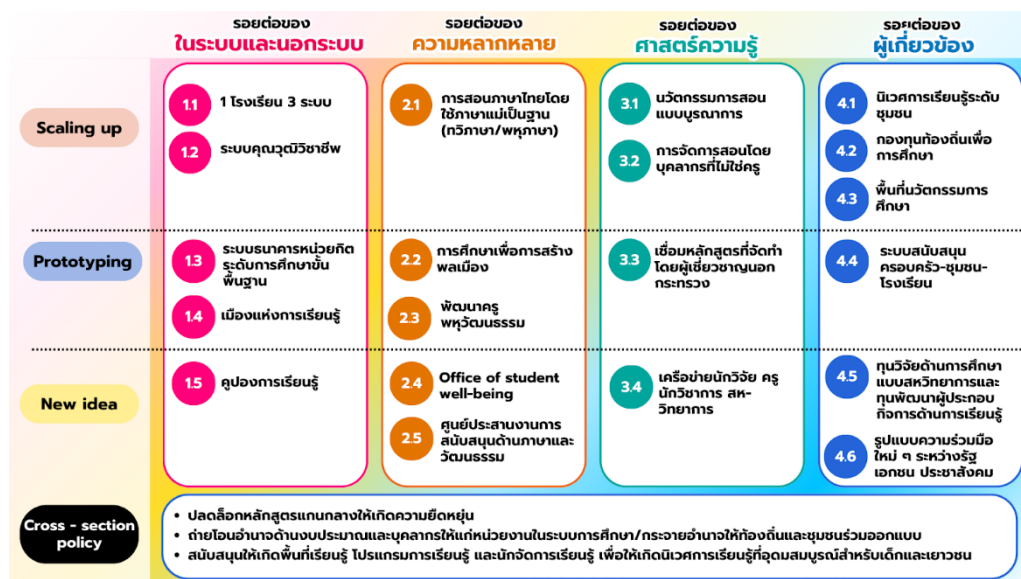
เมื่อได้นำเสนอภาพจินตนาการใหม่และความหวังที่กำลังก่อตัวขึ้นในหลายโอกาส ก็มีคนไม่น้อยที่คาดหวังจะเห็นข้อเสนอเชิงนโยบายเป็นข้อๆ ว่า รัฐควรทำอะไร หรือเอกชนควรร่วมลงทุนในจุดไหน แต่ผู้เขียนมองว่า จินตนาการของการศึกษาที่ไร้รอยต่อนี้เป็นเพียงจุดเริ่มต้นในการออกแบบแนวทางหรือนโยบายต่างๆ ซึ่งจำเป็นต้องมีความหลากหลายและเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องต่างๆ มาร่วมกันออกแบบได้

จากการสำรวจเบื้องต้น พบว่า มีผู้คนมากมายทั้งในและนอกภาครัฐที่กำลังทำงานอย่างเข้มข้นเพื่อสมานรอยต่อต่างๆ ยกตัวอย่าง เช่น

- **แนวคิดเรื่องระบบธนาคารหน่วยกิต** เปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถสะสมหน่วยกิตจากการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์และตามอัธยาศัยได้ ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศนโยบายแนวทางการจัดทำธนาคารหน่วยกิตระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานขึ้นเมื่อพฤษภาคม 2567
- **การพัฒนาระบบมาตรฐานคุณวุฒิวิชาชีพ** เพื่อเป็นอีกช่องทางให้ผู้เรียนที่มีทักษะอาชีพสามารถเข้ารับการประเมินและได้รับคุณวุฒิวิชาชีพที่เป็นที่ยอมรับไปใช้ประกอบอาชีพได้ โดยหน่วยงานหลักที่ดำเนินการคือสถาบันคุณวุฒิวิชาชีพ (องค์การมหาชน)
- **นวัตกรรมการสอนทวิภาษาและพหุภาษา** ช่วยให้นักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์เข้าใจภาษาไทยโดยเชื่อมโยงจากภาษาท้องถิ่นสู่ภาษาไทย ได้มีการดำเนินงานมาเป็นระยะเวลายาวนาน ในหลายพื้นที่ ทั้งจังหวัดในภาคเหนือโดยมูลนิธิภาษาศาสตร์ประยุกต์ และใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ โดยสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล
- **แนวคิดการศึกษาเพื่อการสร้างพลเมือง (Civic Education)** โดยมูลนิธิการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองไทย (Thai Civic Education) เพื่อสร้างครูที่มีความเข้าใจและสามารถพัฒนาผู้เรียนมีความเข้าใจและรับรู้เกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง มีความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์ และมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างตัวเองกับสถานการณ์ในสังคม
- **การเรียนการสอนแบบบูรณาการ** มีโรงเรียนหลายแห่งในไทยที่ริเริ่มและจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการจนประสบผลสำเร็จ เป็นต้นแบบให้อีกหลายโรงเรียน เช่น โรงเรียนรุ่งอรุณ โรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา โรงเรียนบ้านปลาขาว เป็นต้น บางแห่งก่อตั้งมากกว่า 20 ปีและมีโรงเรียนจำนวนมากไปศึกษาดูงาน แต่โรงเรียนไม่น้อยประสบปัญหาในการนำรูปแบบกลับมาปฏิบัติใช้ในโรงเรียนของตนเอง

- **มูลนิธิโรงเรียนวันเสาร์ (Saturday School)** จัดหาอาสาสมัครเข้าไปจัดกิจกรรมเรียนรู้ตามความสนใจของนักเรียนโดยใช้พื้นที่โรงเรียนรัฐในเช้าวันเสาร์ เพื่อให้นักเรียนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ได้เรียนรู้ในสิ่งที่ตนเองสนใจ และพัฒนาคุณลักษณะที่เป็นประโยชน์ต่อตัวนักเรียน เช่น ความรู้จักและเข้าใจตนเอง (self-awareness) และกรอบแนวคิดเชิงเติบโต (growth mindset) นอกจากนี้โครงการนี้จะเป็นประโยชน์ต่อตัวนักเรียนแล้ว ยังทำให้อาสาสมัครมีความเข้าใจปัญหาการศึกษา มีทักษะการทำงาน และมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาสังคมต่อไป บทความของมูลนิธิโรงเรียนวันเสาร์ (บทที่ x) ชี้ให้เห็นว่า ความร่วมมือกับภาครัฐ ภาคเอกชน และอาสาสมัคร เป็นปัจจัยสำคัญให้โครงการดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง ความร่วมมือเหล่านี้ทำให้โรงเรียนรัฐเปิดพื้นที่ให้เข้าไปใช้ ทำให้อาสาสมัครเข้ามาร่วมภารกิจต่อเนื่อง และสร้างผลลัพธ์เชิงบวกให้กับเด็กและเยาวชนเพิ่มมากขึ้น
- **เครือข่ายพื้นที่เรียนรู้และเครือข่ายเล่นอิสระ** เป็นเครือข่ายของนักจัดการเรียนรู้ในภาคประชาชน ที่สร้างและดำเนินการพื้นที่เรียนรู้สร้างสรรค์ในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศไทย โดยมีเป้าหมายให้เด็กและเยาวชนเข้าถึงกิจกรรมสร้างสรรค์ใกล้บ้าน เครือข่ายที่น่าสนใจ ได้แก่ เครือข่ายพื้นที่นี้จัดตั้งที่ดำเนินงานมากกว่า 20 ปี ปัจจุบันเป็นการรวมตัวของ 19 พื้นที่เรียนรู้ และเครือข่ายเล่นเปลี่ยนโลก ที่ดำเนินการพัฒนาผู้อำนวยการเล่น (playworker) มายาวนาน เข้าไปทำงานสร้างพื้นที่เล่นอิสระให้เด็กทั้งในโรงเรียน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและลานเล่นในชุมชน
- **โครงการเชียงดาวเมืองแห่งการเรียนรู้** ริเริ่มโดยมูลนิธิสื่อชาวบ้าน (มะขามป้อม) ที่รวมตัวกับสถานการเรียนรู้ต่างๆ ในพื้นที่อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ จัดเทศกาลการเรียนรู้ในช่วงปิดเทอมเพื่อเด็ก เยาวชนและคนทั่วไป และกำลังขับเคลื่อนร่วมกับโรงเรียนและ สกร. ในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงประสบการณ์เรียนรู้นอกห้องเรียนกับการเรียนรู้ในระบบ
- **กองทุนท้องถิ่นเพื่อการศึกษา RILA Rayong** เป็นกองทุนที่จัดตั้งขึ้นจากความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนจังหวัดระยอง ภาคประชาสังคม สถาบันการศึกษาและ ภาคธุรกิจในจังหวัดระยอง เพื่อระดมทรัพยากรเพื่อสนับสนุนการศึกษาอย่างมีเป้าหมาย โดยทุกภาคส่วนมาร่วมกันกำหนดเป้าหมายการพัฒนาเด็กและเยาวชนในระยอง ระดมทุนจากเอกชนในพื้นที่ และให้การสนับสนุนการอบรมและเครื่องมือจากผู้พัฒนานวัตกรรมที่ตรงกับเป้าหมายการพัฒนาเยาวชนที่ตั้งไว้

นี่เป็นเพียงส่วนหนึ่งของความพยายามและความริเริ่มสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้น บางแนวคิดยังสดใหม่และต้องการรูปธรรมในการปฏิบัติ บางแนวคิดมีการดำเนินการมายาวนาน มีผลลัพธ์ที่สำเร็จเป็นรูปธรรม แต่ยังไม่อาจเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการศึกษาในโรงเรียนได้อย่างยั่งยืน

ภาพที่ 6 แนวทางและนโยบายที่อาจสนับสนุนแนวทางการศึกษาไร้รอยต่อ

รวบรวมโดย ผู้เขียนและทัพพีวิชญ์ จิตรัตน์สกุล

ระยะที่ 5 สร้างระบบการศึกษาที่เรียนรู้เป็น

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนมองว่า ประเทศไทยไม่ได้ขาดแคลนองค์ความรู้ในการยกระดับการศึกษา เรามีนักวิชาการที่เชี่ยวชาญในศาสตร์ต่างๆ และผลิตองค์ความรู้วิชาการออกมาอย่างสม่ำเสมอ มีนักขับเคลื่อนที่ริเริ่มแนวทางใหม่ๆ เพื่อพัฒนาการศึกษาทั้งในและนอกระบบ เรามีต้นแบบของการแก้ปัญหาเรียนรู้มากมาย แต่สิ่งที่เราขาด คือกระบวนการที่จะเชื่อมองค์ความรู้เหล่านี้เข้าไปอยู่ในการจัดการศึกษากระแสหลัก ซึ่งควรประกอบด้วย การวิเคราะห์ความริเริ่มเหล่านี้ด้วยสายตาที่วิพากษ์ การถอดบทเรียนจากแนวปฏิบัติต่างๆ ที่ได้ผลเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ และการส่งเสริมให้องค์ความรู้ใหม่เข้าไปเปลี่ยนแปลงวิถีปฏิบัติของครูและผู้บริหารการศึกษา หรือกลายเป็นนโยบายที่ได้รับความสำคัญจากหน่วยงานภาคนโยบาย

อันที่จริงแล้ว การสร้างความรู้ใหม่และการเปลี่ยนแปลงวิถีปฏิบัติไม่ใช่เรื่องที่ขาดออกจากกัน เมื่อคิดมาถึงตรงนี้ ผู้เขียนนึกถึงโมเดล SECI หรือเกลียวของความรู้ (knowledge spiral) ที่นักวิชาการด้านการจัดการองค์กรชาวญี่ปุ่น Ikujiro Nonaka และ Hirotaka Takeuchi นำเสนอไว้ตั้งแต่ปี 1995 โมเดลนี้เกิดจากการถอดบทเรียนจากบริษัทเทคโนโลยีในญี่ปุ่นที่มีความก้าวหน้ามากในยุคนั้น ว่าพวกเขาทำอะไร ถึงทำให้องค์กรที่มีคนจำนวนมากสร้างความรู้และนวัตกรรมใหม่ได้ โดยอาศัยความมีส่วนร่วมของคนทุกระดับในองค์กร ไม่ว่าจะพนักงานหน้าสายพานการผลิตในโรงงาน ผู้จัดการที่ระดับกลาง ไปจนถึงผู้บริหารระดับสูง ทำให้องค์กรกลายเป็นองค์กรที่เรียนรู้ได้ (learning organization)

หากเราอุปมาระบบการศึกษาและรวมไปถึงผู้ที่ขับเคลื่อนการเรียนรู้ในระบบการศึกษา เป็นเหมือนองค์กรใหญ่แห่งหนึ่ง เราจะพบว่า องค์กรนี้ประกอบด้วยหน่วยย่อยจำนวนมาก แต่ละหน่วยย่อยถูกก่อตั้งและแบ่งแยกออกเป็นเอกเทศ ต่างดำเนินงานไปตามภารกิจและเป้าหมายของตน แม้แต่ละหน่วยย่อยจะมีบทเรียนจากการทำงานของตนเอง แต่ด้วยโครงสร้างและวัฒนธรรมไม่เอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนบทเรียนเหล่านี้ด้วยกัน ทำให้ความรู้ที่เกิดขึ้น ทั้งความรู้ที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวบุคคลหรือกลุ่มคน (tacit knowledge) และ ความรู้ที่ถูก

ถ่ายทอดออกมาอย่างชัดแจ้ง (explicit knowledge) ไม่สามารถก่อร่างแข็งตัวขึ้นเป็นความรู้ที่ประทับอยู่ในองค์กร (organizational knowledge) ทำให้ทั้งองค์การไม่สามารถตอบสนองต่อความท้าทายต่างๆ ได้ดีเท่าที่ควร

SECI Model เสนอว่า กระบวนการสร้างความรู้ใหม่ในระดับองค์กร (organizational knowledge creation) ประกอบด้วยกระบวนการ 4 ขั้นที่หมุนวนเป็นวัฏจักร ได้แก่

- **Socialization** คือ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์และบทเรียนจากการปฏิบัติงานระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ทำให้ทั้งกลุ่มได้เรียนรู้จากกันและกัน ขั้นตอนนี้ต้องอาศัยความเข้าใจผู้อื่น (empathy) และโอกาสในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ได้อย่างปลอดภัยในระนาบเดียวกัน เราอาจนึกถึงการจัดวงพูดคุยแบ่งปันประสบการณ์ระหว่างคนต่างๆ ในระบบการศึกษา เช่น วง PLC ระหว่างครูด้วยกันหรือระหว่างครูกับผู้บริหารในโรงเรียน เวทีเสวนาแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างนักวิชาการและนักนโยบาย หรือการปรึกษาหารือกันระหว่างครูและผู้ปกครอง
- **Externalization** คือ การกลั่นความรู้ซ่อนเร้น (tacit knowledge) ให้กลายเป็นความรู้ที่ชัดแจ้ง (explicit knowledge) ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การเขียนบทความวิชาการ การรายงานสรุปผลการปฏิบัติงานนโยบาย การทำวิจัยในชั้นเรียนของครูก็อาจนับได้ว่าเป็น externalization แบบหนึ่ง อย่างไรก็ตาม บทความของบัณฑิต (บทที่ x) ตั้งคำถามต่อประโยชน์จากการทำวิจัยในชั้นเรียนในปัจจุบัน เมื่อการวิจัยในชั้นเรียนกลายเป็นผลงานที่ครูต้องทำเพื่อตอบสนองนโยบายของต้นสังกัดและเป็นเงื่อนไขความก้าวหน้าทางอาชีพ ทำให้ครูต้องผลิตงานวิจัยในชั้นเรียนจำนวนมาก โดยไม่มีกระบวนการตรวจสอบคุณภาพของงานเหล่านั้น และทำให้เกิดธุรกิจการจ้างเขียนวิจัยขึ้น งานวิจัยในชั้นเรียนจำนวนหนึ่งจึงไม่ได้ทำหน้าที่กลั่นประสบการณ์และบทเรียนที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานของครูออกมา อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า เทคโนโลยีกำลังทำให้กระบวนการ externalization ของครูเกิดขึ้นได้ง่ายขึ้นและหลากหลายรูปแบบขึ้น เช่น คุณครูสามารถเขียนเล่านวัตกรรมที่ตนสร้างขึ้นในสื่อสังคมออนไลน์ หรือแบ่งปันแผนการสอนที่ตนเองออกแบบเองในเว็บไซต์ของ insKru
- **Combination** คือ การประมวลความรู้ที่ถูกถ่ายทอดออกมาชัดแจ้งแล้ว ให้กลายเป็นความรู้ชุดใหม่ เช่น การรวบรวมงานวิจัยต่างๆ มาจัดทำเป็นบทสังเคราะห์ (อย่างที่ผู้เขียนกำลังทำอยู่นี้) การรวบรวมสถิติและรายงานต่างๆ เพื่อจัดทำแผน การรวบรวมผลคะแนนและรายงานพฤติกรรมนักเรียนเพื่อวิเคราะห์แนวทางการแก้ปัญหาในระดับโรงเรียน หรือการประมวลกฎหมายระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย สังเกตได้ว่า กระบวนการนี้เกิดขึ้นเป็นปกติในการทำงานวิชาการ และ ในหน่วยงานระดับนโยบาย เพราะหน่วยงานเหล่านี้ต้องจัดทำแผนและยุทธศาสตร์การดำเนินงานอยู่เสมอ แต่พบเห็นไม่บ่อยนักในการทำงานระดับโรงเรียนหรือห้องเรียน
- **Internalization** คือ การนำความรู้ชัดแจ้งที่ได้รับรู้มา มาปฏิบัติและใคร่ครวญสะท้อนคิด จนทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดองค์ความรู้ใหม่ขึ้น เช่น ครูนำแนวคิดเรื่องการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการที่ได้รับ

จากการอบรมมาลองใช้ในห้องเรียน จนเกิดประสบการณ์ใหม่ว่าแนวคิดนี้ต้องปรับใช้ในบริบทของห้องเรียนตนอย่างไร มีข้อจำกัดอะไร และเกิดผลลัพธ์อย่างไร กลายเป็นความรู้ซ่อนเร้นชุดใหม่ที่ติดอยู่ในตัวครู ถ้าครูได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนบทเรียนที่เกิดจากขั้นตอนนี้กับคนอื่นๆ เช่น เพื่อนครู หรือผู้อบรม วงจรนี้ก็จะเข้าสู่ขั้นตอนของ socialization อีกครั้ง ดำเนินไปเป็นวัฏจักรของการเรียนรู้ที่ไม่สิ้นสุด

เพื่อให้แนวทางใหม่ที่สามารถรอยต่อให้ผู้เรียนเกิดขึ้นและกลายเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการศึกษา กระแสหลักได้จริง ผู้เขียนจึงมีข้อเสนอว่า เราควร

1. ตัดตั้งเครื่องมือการคิดที่ทำทลายกระบวนทัศน์ระดับปัจเจก เช่น โมเดลภูเขาน้ำแข็ง และการเรียนรู้แบบวงจรซ้อน (double-loop learning) เข้าไปในวิถีการทำงานของผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในทุกระดับ ทั้ง ครู ผู้ปกครอง นักวิชาการ ผู้กำหนดนโยบาย นักขับเคลื่อนการศึกษานอกระบบ ฯลฯ รวมถึงผู้เรียนเอง เช่น เปิดโอกาสให้แต่ละคนได้ใคร่ครวญ สะท้อนคิด ทบทวน โจทย์ปัญหาที่กำลังแก้ไข วิเคราะห์วิธีการที่เลือกใช้และความเชื่อที่อยู่ใต้วิธีการเหล่านั้น
2. ทำให้เกิดกลไกที่สนับสนุนวงจรการสร้างความรู้ที่เชื่อมโยงข้ามองค์กรและหน่วยงาน เพื่อให้องค์ความรู้ใหม่ไหลเวียนเข้าไปในการปฏิบัติงานทุกระดับ ตั้งแต่ห้องเรียนจนถึงนโยบาย และเชื่อมโยงผลลัพธ์ที่เกิดจากการปฏิบัติกลับมาสร้างองค์ความรู้ใหม่ในระบบวิชาการ เช่น
 - การจัดวงพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องต่างๆ จากบทบาทและหน่วยงานที่หลากหลาย ทั้ง ครู นักวิชาการ นักนโยบายและนักขับเคลื่อนการศึกษา
 - ทุนวิจัยสหสาขาที่เปิดโอกาสให้ผู้เชี่ยวชาญจากหลายศาสตร์ได้ร่วมสร้างองค์ความรู้ใหม่ร่วมกัน และเวทีเสวนาและสื่อประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย
 - กระบวนการกำหนดนโยบายเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานทั้งในและนอกระบบได้ให้ข้อมูลย้อนกลับจากการปฏิบัติงานในอดีต

ทั้งสองข้อเสนอนี้จะเกิดขึ้นได้จริง ก็ต่อเมื่อผู้เกี่ยวข้องทุกคน ทั้งในและนอกระบบการศึกษา ทั้งที่เป็นบทบาทที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มองเห็นว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างจินตนาการใหม่ให้เกิดขึ้นได้ และตนเองมีความสามารถกระทำการ (agency) กับความรู้ ทั้งเป็นผู้ใช้งานความรู้ ผู้เผยแพร่ความรู้ ผู้วิพากษ์ความรู้ และเป็นผู้สร้างความรู้ได้ และผู้เกี่ยวข้องควรร่วมสร้างวัฒนธรรมการทำงานที่เป็นมิตรและเสมอภาคแทนการใช้อำนาจบังคับควบคุมสั่งการ เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายเป็นภาคีที่ทำงานในระนาบเดียวกัน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมที่มีความหมาย

บทส่งท้าย: การเดินทางต่อของเรื่องเล่า

บทความของนภนต์ ทำให้เห็นความสำคัญของเรื่องเล่า (narrative) เรื่องเล่าต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น เรื่องเล่าว่าด้วยการปฏิรูปการศึกษา หรือเรื่องเล่าว่าด้วยความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา มีวิวัฒนาการในตัวเอง

เปลี่ยนไปตามยุคสมัย และส่งผลให้ตัวละครต่างๆ มีบทบาทในเรื่องราวนั้น แตกต่างไป เรื่องเล่าที่มีพลัง กล่าวคือ ทำให้คนจำนวนมากในสังคมคล้อยตามได้ ย่อมสามารถเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ของสังคม และทำให้คนแต่ละคนมองเห็นบทบาท อำนาจ และตำแหน่งแห่งที่ของตนเองในสังคมที่ต่างไปจากเดิมได้

ในแง่มุมนี้ สิ่งที่คุณเขียนพยายามทำอยู่คงเป็นการสร้างเรื่องเล่าใหม่ โดยชี้ให้เห็นว่า ปัจจุบัน ผู้เรียนของเราต้องเผชิญกับ “รอยต่อ” อะไรบ้าง รอยต่อเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ของคนแต่ละคนอย่างไร และเราสามารถมี “จินตนาการใหม่ของการศึกษาไร้รอยต่อ” ได้ อีกทั้งยังมีคนมากมายที่ริเริ่มสานรอยต่อเหล่านี้ อยู่และการขับเคลื่อนของพวกเขาจะมีพลังขึ้นอีก หากเราสามารถประสานพลังความรู้โดยข้ามผ่านรอยต่อ ระหว่างศาสตร์และหน่วยงานได้

เราต่างรู้ว่า "ความไร้รอยต่อ" เป็นอุดมคติแบบหนึ่ง โลกของความเป็นจริงนั้น มีรอยต่อเต็มไปหมด แต่ละคน แต่ละองค์กร ต่างถูกกำกับควบคุมให้รับผิดชอบภารกิจของตนเองเพื่อไปสู่วิสัยทัศน์ที่ตนเองวางไว้ แต่หากคุณผู้อ่านเชื่อใน “เรื่องเล่า” ที่ผู้เขียนเล่ามานี้ และคิดว่า “จินตนาการใหม่” นี้ น่าดึงดูดเพียงพอ ทรงพลังมากเพียงพอ ที่เราจะมาร่วมมือสานรอยต่อเหล่านี้ ระบบการศึกษาไทยก็อาจจะขยับเข้าใกล้อุดมคตินี้ มากขึ้น ทำให้ไม่ต้องมีใครวิ่งหล่นไปที่รอยต่อต่างๆ และทำให้การเรียนรู้และการศึกษากลับมาเป็นเรื่องเดียวกันอีกครั้ง

เอกสารอ้างอิง

- กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. 2567. รายงานพิเศษความจริงและความเร่งด่วนของสถานการณ์ *เด็กนอกระบบในประเทศไทย*. เข้าถึงได้จาก <https://www.eef.or.th/publication-white-paper/>
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. กรกฎาคม 2566. ผลการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย (MICS) พ.ศ 2565. เข้าถึงได้จาก <https://www.unicef.org/thailand/th/reports/การสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย-mics-พศ-2565>
- สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ. รายงานการสำรวจค่าใช้จ่ายและบุคลากรทางการวิจัยและพัฒนาของประเทศไทย ประจำปี 2564. เข้าถึงได้จาก <https://www.mhesi.go.th/index.php/all-media/book-ministry/8076-2564-13.html>
- Argyris, C., & Schon, D. A. (1974). *Theory in practice: Increasing professional effectiveness*. Jossey-Bass.
- Bronfenbrenner, U. (1974). Developmental research, public policy, and the ecology of childhood. *Child development*, 45 (1), 1-5.
- Nonaka, I. and Takeuchi, H. (1995) *The Knowledge-Creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation*. Oxford University Press, New York.

ภาคผนวก

ภาคผนวก 1 หนังสือพหุศาสตร์เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ หนังสือก้าวสู่การศึกษาไร้รอยต่อ และ แผ่นพับแนวคิดการศึกษาไร้รอยต่อ (Seamless Education)

“พหุศาสตร์เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้” และ “ก้าวสู่การศึกษาไร้รอยต่อ” เป็นหนังสือรวบรวมบทความจากโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ (SAT การศึกษาและการเรียนรู้) ปีที่ 1-2 สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) เป็นความพยายามหนึ่งของ สกสว. ที่ต้องการสนับสนุนเครือข่ายนักวิจัยทางการศึกษาซึ่งประกอบด้วยนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษากหลากหลายสาขา ที่ร่วมกันวิเคราะห์ สังเคราะห์ และนำเสนอมุมมองใหม่ๆ เกี่ยวกับระบบการศึกษาและการเรียนรู้ของไทย โดยครอบคลุมประเด็นสำคัญต่างๆ อาทิ การปฏิรูปการศึกษา บทบาทของครู ทักษะแห่งอนาคต การศึกษาสำหรับเด็กชายขอบ ระบบนิเวศการเรียนรู้ และการศึกษาทางเลือก เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ไม่เพียงแต่นำเสนอการวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน แต่ยังมุ่งเน้นการเสนอแนวทางและทางออกเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาการศึกษาไทยในอนาคต โดยอาศัยมุมมองเชิงระบบและการบูรณาการองค์ความรู้จากหลากหลายศาสตร์

1.1 พหุศาสตร์เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ : รวบรวมบทความจากโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ปีที่ 1

รวบรวมบทความวิชาการจาก 10 สาขา นำเสนอแนวทางการปฏิรูปที่ครอบคลุมทั้งข้อเสนอเชิงโครงสร้างเพื่อยกระดับระบบการศึกษา แนวทางพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ และนวัตกรรมการศึกษาที่ตอบโจทย์การเรียนรู้ในโลกอนาคต โดยมีประเด็นหัวข้อ ดังนี้

- บทบรรณาธิการ ทบทวนองค์ความรู้เชิงระบบและประเด็นสำคัญเพื่อขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาและการเรียนรู้สู่อนาคต โดย ออมสิน จตุพร
- ระบบการเรียนรู้ของคนไทยท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง: สามปรากฏการณ์และโจทย์คำถาม โดย ณิชชา พิทยาพงศกร
- การปฏิรูปการศึกษากับมายาคติในสังคมไทย โดย อติสร จันทรสสุข
- องค์ความรู้ว่าด้วยการผลิตและพัฒนาครู โดย อมรรณ วีระธรรมโม
- บทบาทครูในฐานะนักขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง โดย ธนวรรณ สุวรรณपाल
- ทักษะแห่งอนาคตและการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่: การทบทวนวรรณกรรมแบบกำหนดขอบเขต โดย สหรัษฎ์ พลหาญ
- การส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน โดย มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ
- ระบบการเทียบโอนความรู้เพื่อเชื่อมโยงการศึกษาในและนอกโรงเรียน โดย กัมปนาท บริบูรณ์
- ระบบการเรียนรู้เพื่อเด็กชายขอบและพหุวัฒนธรรม โดย พิสิษฐ์ นาสี
- ระบบนิเวศการเรียนรู้รอบตัวเด็ก: บทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับพ่อแม่ผู้ปกครอง โดย ธนากร คมกฤส และคณะ
- ว่าด้วยการศึกษา ‘พื้นที่’: เชื่อมโยงและก้าวข้ามข้อจำกัดของห้องเรียนและวิธีการเรียนรู้ โดย สันต์ สุวัจนราภินันท์

ภาพที่ 7-8 ปกหนังสือและ QR Code “พหุศาสตร์เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้”

1.2 ก้าวสู่การศึกษาไร้รอยต่อ : รวบรวมความจากโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ปีที่ 2

“ก้าวสู่การศึกษาไร้รอยต่อ” นำเสนอผลการศึกษาช่องว่างสำคัญในระบบการศึกษาไทย พร้อมข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่นำไปประยุกต์ใช้ได้จริง ครอบคลุมการเชื่อมโยงการศึกษาในระบบและนอกระบบ การสร้างความเชื่อมโยงกับภาคธุรกิจและชุมชน การบูรณาการข้ามศาสตร์ และการประสานความร่วมมือระหว่างผู้ขับเคลื่อนการศึกษา

- กระบวนการนโยบายการศึกษาของไทย: องค์ความรู้ที่รอการพัฒนา โดย วงอร พัวพันสวัสดิ์
- Op-Ed: ขยายการมีส่วนร่วมที่มีความหมาย เปิดความเป็นไปได้ใหม่ในการปฏิรูปการศึกษา โดย วรธร เลิศรัตน์
- สังคมศึกษาที่(ต้อง)มีจินตนาการ โดย ภาคิน นิมนานรวงศ์
- โรงเรียนที่จัดการเรียนรู้เพื่อสร้างต้นทุนทางวัฒนธรรมให้กับเด็กที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และข้ามชาติในบริบทเมือง โดย พิสิษฐ์ นาสี
- Action-Oriented Pedagogy: การศึกษาเพื่อพัฒนาอย่างยั่งยืน โดย สวรรส ธนาพรสังสุทธิ์
- สอนอย่างไร: เหริยสองด้านของการสอนนักเรียนให้เป็น “คนเก่ง ดี มีคุณธรรม” โดย กิตติรัตน์ ปลื้มจิตร และ อรุณฉัตร คุรุวาณิชย์
- ทบทวนและเข้าใจเรื่องการสร้างความรู้ของครูไทยผ่านวิจัยในชั้นเรียน โดย บัณฑิต ศิริรักษ์โสภณ
- วิวัฒนาการของเรื่องเล่า (narrative) เกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษา โดย นภนต์ ภูมมา
- การสำรวจองค์ความรู้ทางวิชาการเรื่องการบูลลี่ โดย ธานี ชัยวัฒน์ และ ทักษอร ฤงศ์ประเวศ
- ‘โรงเรียนพ่อแม่’ อาจไม่ใช่คำตอบเดียวของวิธีการในการเพิ่มคุณภาพการเลี้ยงดูเด็กและเยาวชน โดยครอบครัว โดย มिरา เวฬุภาค
- แนวทางการสร้างและสานต่อเครือข่ายการมีส่วนร่วมของบุคคลทั่วไปในการพัฒนาเด็กและเยาวชนกรณีศึกษา: มูลนิธิโรงเรียนวันเสาร์ Saturday School โดย มณิสรา มณียม, พรปวีณ์ ยุทธสารเสนีย์, ณาฏฐิพร มลิวรรณ, นภัส ชื่นศิริกุล และ ณัฐพัชร์ ยันทน
- ถอดบทเรียนสองทศวรรษอุทยานการเรียนรู้ TK Park โดย วัฒนชัย วินิจจะกุล

ภาพที่ 9-10 ภาพปกหนังสือและ QR Code “ก้าวสู่การศึกษาไร้รอยต่อ”

1.3 แผ่นพับแนวคิดการศึกษาไร้รอยต่อ (Seamless Education)

“จินตนาการใหม่เพื่อการศึกษาไร้รอยต่อ” เชื่อว่านักขับเคลื่อนการศึกษาควรมี “จินตนาการใหม่” หรือภาพอุดมคติต่อการศึกษาและการเรียนรู้ที่อยากให้เกิดขึ้น และมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างจินตนาการใหม่นี้ให้แข็งแรง ปักหลักได้ในใจของผู้คนและสังคม จึงจะสร้างระบบการศึกษาแบบใหม่ได้ ประกอบกับข้อค้นพบ “รอยต่อ” หรือช่องว่างที่ทำให้ผู้เรียนหลุดออกจากระบบการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศ จึงทำให้สามารถจินตนาการต่อได้ว่าหากรอยต่อเหล่านี้เลื่อนลงจางหายไป ระบบการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศจะขับเคลื่อนไปในทิศทางใดได้บ้าง จินตนาการใหม่เพื่อการศึกษาไร้รอยต่อ ประกอบด้วย

- 1) รอยต่อของในและนอกระบบ : ผู้เรียนทุกคนสามารถเคลื่อนย้ายไปมาได้ระหว่างในและนอกระบบ เข้าถึงประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเขา ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง
- 2) รอยต่อของความหลากหลาย : ผู้เรียนทุกคนได้รับการยอมรับ ไม่ถูกเลือกปฏิบัติและกีดกันจากการเรียนรู้ สามารถเรียนรู้และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ท่ามกลางความแตกต่างหลากหลาย
- 3) รอยต่อของศาสตร์ความรู้ : ผู้เรียนทุกคนเข้าถึงความรู้ในทุกศาสตร์ที่ตนสนใจ อยากเรียนรู้เรื่องใดก็ได้เรียนรู้ โดยไม่มีอุปสรรคในแง่ของวิชา ภาษา หรือสังกัด มีโอกาสแก้ปัญหาที่เชื่อมโยงกับโลกจริง โดยใช้ความรู้และทักษะที่หลากหลาย
- 4) รอยต่อของผู้เกี่ยวข้อง : ความร่วมมือที่มีความหมายที่ทำให้ผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษา การเรียนรู้ ผู้ทำงานกับเด็ก เยาวชน และครอบครัว สามารถทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาคเพื่อผลประโยชน์สูงสุดของผู้เรียน

[illegible]

ภาพที่ 11-12 แผนพับแนวคิดการศึกษาไร้รอยต่อ (Seamless Education)

ภาคผนวกที่ 2 ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ดำเนินการมา

วัตถุประสงค์	กิจกรรมตามข้อเสนอโครงการ	กิจกรรมที่ทำจริง
ระยะเวลาดำเนินการ: เดือนกันยายน - ตุลาคม 2567		
เพื่อสังเคราะห์บทความวิชาการและสรุปสาระสำคัญที่เกิดขึ้นจากโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 1 และ 2	(1) รวบรวมและสังเคราะห์องค์ความรู้จากการดำเนินโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 1 สังเคราะห์ ทบทวนองค์ความรู้เชิงระบบและประเด็นสำคัญด้านการศึกษาและการเรียนรู้ ทบทวนความรู้ สถานการณ์ และนโยบายด้านการศึกษา สำนวจความเป็นไปได้แนวโน้มของประเทศไทย จากบทความวิชาการและสรุปสาระสำคัญจากการดำเนินการโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ในระยะที่ 1	1.1 ทบทวนวรรณกรรมสถานภาพพัฒนาการด้านการศึกษาและการเรียนรู้ในประเทศไทยและต่างประเทศ นโยบายและทิศทางการพัฒนาประเทศ แนวโน้มความท้าทายของการศึกษา แนวปฏิบัติการศึกษานวัตกรรมการศึกษาที่น่าสนใจ โดยนำมาใช้พัฒนารอบแนวคิดการวิจัยเชิงระบบ 1.2 รวบรวมบทความวิชาการจากการดำเนินโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 1 ประกอบด้วยบทความวิชาการจำนวน 10 บทความ และสรุปสาระสำคัญจากเวทีสัมมนาวิชาการและสัมมนาเชิงยุทธศาสตร์ 1.3 สังเคราะห์ประเด็นองค์ความรู้และสรุปสาระสำคัญที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 1 และจัดทำบทสังเคราะห์ “ทบทวนองค์ความรู้เชิงระบบและประเด็นสำคัญเพื่อขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาและการเรียนรู้สู่อนาคต”
	(2) รวบรวมและสังเคราะห์องค์ความรู้จากการดำเนินโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 2 สังเคราะห์ ทบทวนองค์ความรู้เชิงระบบและประเด็นสำคัญด้านการศึกษาและการเรียนรู้ ทบทวนความรู้ สถานการณ์ และนโยบายด้านการศึกษา สำนวจความเป็นไปได้แนวโน้มของประเทศไทย จากบทความวิชาการและสรุปสาระสำคัญ	2.1 ทบทวนวรรณกรรมสถานภาพพัฒนาการด้านการศึกษาและการเรียนรู้ในประเทศไทยและต่างประเทศ นโยบายและทิศทางการพัฒนาประเทศ แนวโน้มความท้าทายของการศึกษา แนวปฏิบัติการศึกษานวัตกรรมการศึกษาที่น่าสนใจ รวมถึงทบทวนทฤษฎีการเรียนรู้ และศึกษาปรากฏการณ์ด้านการศึกษาที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ปัจจุบัน โดยนำมาใช้พัฒนารอบแนวคิดการวิจัยเชิงระบบ 2.2 รวบรวมบทความวิชาการจากการดำเนินโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 2 ประกอบด้วย

วัตถุประสงค์	กิจกรรมตามข้อเสนอโครงการ	กิจกรรมที่แท้จริง
	จากการดำเนินการโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ในระยะที่ 2	บทความวิชาการจำนวน 12 บทความ และสรุปสาระสำคัญจากเวทีสัมมนาวิชาการและสัมมนาเชิงยุทธศาสตร์ 2.3 สังเคราะห์ประเด็นองค์ความรู้และสรุปสาระสำคัญที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 2 และจัดทำบทสังเคราะห์ “จินตนาการใหม่สู่การศึกษาไร้รอยต่อ”
	(3) รวบรวมและสังเคราะห์ สรุปสาระสำคัญแนวคิด “การศึกษาไร้รอยต่อ” สังเคราะห์และเรียบเรียง สรุปสาระสำคัญของแนวคิด “การศึกษาไร้รอยต่อ (Seamless Education)” อันเป็นแนวปฏิบัติในการพัฒนาการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศและออกแบบการนำเสนอในรูปแบบที่เข้าใจง่าย	3.1 สังเคราะห์ประเด็นและประเมินช่องว่างในการปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้ โดยอาศัยข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรม การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ และการแลกเปลี่ยนในเวทีสัมมนาวิชาการและสัมมนาเชิงยุทธศาสตร์ของโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 1 และ 2 ซึ่งผลการสังเคราะห์พบช่องว่างสำคัญในระบบการศึกษาไทยที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน โดยเฉพาะรอยต่อ 4 ประการที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพและความเท่าเทียมทางการศึกษา ดังนี้ 1) รอยต่อระหว่างการศึกษาในระบบและนอกระบบ ที่ยังขาดกลไกการเชื่อมโยงและการยอมรับผลการเรียนรู้ระหว่างกัน ส่งผลให้ผู้เรียนที่ออกจากระบบการศึกษากลางคันหรือเลือกเรียนรู้ผ่านช่องทางอื่นมีข้อจำกัดในการพัฒนาตนเอง 2) รอยต่อจากความหลากหลายของผู้เรียน ที่ระบบการศึกษา ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการที่แตกต่างกันของผู้เรียนแต่ละกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ 3) รอยต่อระหว่างศาสตร์และสาขาวิชา ที่ยังคงแยกส่วนและขาดการบูรณาการ ทำให้ผู้เรียนไม่สามารถเชื่อมโยงความรู้กับการแก้ปัญหาในชีวิตจริงได้

วัตถุประสงค์	กิจกรรมตามข้อเสนอโครงการ	กิจกรรมที่แท้จริง
		4) รอยต่อระหว่างผู้ขับเคลื่อนการศึกษา ที่ยังคงขาดการประสานงาน และบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
ระยะเวลาดำเนินการ: เดือนตุลาคม - ธันวาคม 2567		
	10. จัดทำต้นฉบับหนังสือ “พหุศาสตร์เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ และ ก้าวสู่การศึกษาไร้รอยต่อ” และ แผ่นพับแนวคิด “การศึกษาไร้รอยต่อ” และจัดพิมพ์เพื่อเผยแพร่ จัดทำต้นฉบับหนังสือจากการสังเคราะห์บทความวิชาการและสรุปสาระสำคัญจากโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 และจัดทำต้นฉบับแผ่นพับแนวคิดการศึกษาไร้รอยต่อ นำไปสู่การจัดพิมพ์และเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย	4.1 บรรณาธิการต้นฉบับเรียบเรียงและจัดทำต้นฉบับหนังสือจากการสังเคราะห์บทความวิชาการและสรุปสาระสำคัญจากโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 1 และ 2 โดยแบ่งหนังสือออกเป็นจำนวน 2 เล่ม คือ เล่มที่ 1 หนังสือ “พหุศาสตร์เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้” : รวมบทความจากโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ปีที่ 1 และ เล่มที่ 2 หนังสือ “ก้าวสู่การศึกษาไร้รอยต่อ” : รวมบทความจากโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ปีที่ 2 4.2 จัดส่งต้นฉบับหนังสือให้กับผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อพิจารณาและพัฒนาผลงานทางวิชาการและเขียนคำนิยม ประกอบด้วย เล่มที่ 1 “พหุศาสตร์เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้” 1) พระไพศาล วิสาโล 2) รศ.ดร. กนกรัตน์เลิศชูสกุล เล่มที่ 2 “ก้าวสู่การศึกษาไร้รอยต่อ” 3) อ.ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ 4) คุณโตมร ศุขปรีชา 4.3 บรรณาธิการฝ่ายศิลป์ดำเนินการจัดทำรูปเล่มหนังสือทั้ง 2 เล่ม ประกอบด้วย การออกแบบปกและภาพประกอบหนังสือ การจัดวางรูปเล่มหนังสือ (Artwork) และพิสูจน์อักษร

วัตถุประสงค์	กิจกรรมตามข้อเสนอโครงการ	กิจกรรมที่ทำจริง
		4.4 เรียบเรียงและจัดทำต้นฉบับแผ่นพับแนวคิด “การศึกษาไร้รอยต่อ” (Seamless Education) นำเสนอในรูปแบบแผ่นพับ 3 ส่วน (Tri-fold brochure) ขนาดกระดาษ A3 4.5 ติดต่อประสานงาน จัดส่งต้นฉบับให้กับโรงพิมพ์ (บริษัท ภาพพิมพ์ จำกัด) เพื่อจัดพิมพ์ 1) หนังสือพหุศาสตร์เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ จำนวน 1,000 เล่ม 2) หนังสือก้าวสู่การศึกษาไร้รอยต่อ จำนวน 1,000 เล่ม 3) แผ่นพับแนวคิดการศึกษาไร้รอยต่อ จำนวน 2,000 แผ่น 4.6 เผยแพร่หนังสือพหุศาสตร์เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ หนังสือก้าวสู่การศึกษาไร้รอยต่อ และแผ่นพับแนวคิดการศึกษาไร้รอยต่อ เช่น มอบเป็นเอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ Thailand Education Forum ครั้งที่ 2 “10 โจทย์ใหญ่ ก้าวต่อไปการศึกษาไทยไร้รอยต่อ” วันเสาร์ที่ 5 ตุลาคม 2567 ณ ห้องพระพรหม โรงแรมอัสวิน แกรนด์ คอนเวนชั่น เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ และเวทีต่างๆ ภายใต้สังกัดคณะวิทยาการการเรียนรู้และวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดส่งหนังสือและแผ่นพับให้กับผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ เครือข่ายการศึกษาและการเรียนรู้ ห้องสมุด และผู้สนใจทั่วไปผ่านทางไปรษณีย์ รวมถึง เผยแพร่ไฟล์หนังสือ E-book ผ่านช่องทางออนไลน์ เป็นต้น

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ดำเนินการมา